

KUBBEALTI

AKADEMİ

MECMÛASI

Sâmiha AYVERDİ
Cemil ALTINBİLEK
Kemâl Y. AREN
Ali Osman COŞKUN
Mehmet DEMİRCİ
Nâzik ERİK
Suzan ERTÜRK
Belkıs A. GÜRSOY
Tâlip KÜÇÜKCAN
Fahrettin OLGUNER
Mustafa TAHRALI
Ayşe G. TUNCEROĞLU
Kemâl TURAN
Zeynep ULUANT

YIL: 28 TEMMUZ 1999 SAYI: 3

ISSN 1301-157X

KUBBEALTI

AKADEMİ

MECMÛASI

YIL: 28

TEMMUZ 1999

SAYI: 3

KUBBEALTI AKADEMİ MECMÛASI

– Üç ayda bir çıkar. –

**Kubbealtı Akademisi
Kültür ve San'at Vakfı
Kubbealtı İktisâdî İşletmesi a.
Sâhibi**

Sinan ULUANT

Yazı İşleri Müdürü
İlhan AYVERDİ

Yayın Danışmanları:

*Prof. Dr. Mustafa Fayda
Prof. Dr. Mustafa Tahrallı
Prof. Dr. Kâzım Yetiş
Dr. İbrahim Aydın Yüksel*

Haberleşme Adresi

*Peykhâne Sok. Nu. 3
34400 Çemberlitaş-İstanbul
Tel: (0 212) 516 23 56
Fax: (0 212) 638 02 72*

Posta Çeki Nu.

337056

Yurtiçi Abone

*Yıllık: 4.000.000.- TL.
Öğretmen ve Öğrencilere
Yıllık: 3.000.000.- TL.*

Kurum Abonesi

Yıllık: 5.000.000.- TL. (KDV dâhil)

Yurtdışı Abone

(Posta ücreti dâhil)

30 DM

25 \$

*Mecmûamızdaki yazılar
kaynak gösterilerek iktibas
edilebilir.*

Temsilcilerimiz

Türkiye Diyânet Vakfı

*Ankara Yayınevi
Necatibey Cad. Ankara İş Hanı
Nu. 8/32-33 Sıhhiye
ANKARA*

Ecdad Kitapevi

*Mithat Paşa Cad. 46/8
Lades Han Alt Kat
Yenişehir - ANKARA*

Bilge Kitapevi

*Atatürk Cad. Osmanlı İş Hanı
Nu. 105
BURSA*

Akademi Kitapevi

159. Sok. 6/A Bornova-İZMİR

Furkan Kitapevi

*İstiklâl Cad. Letâfet Sok.
Nu. 52 Başoğlu İş Merkezi
SAMSUN*

Basıldığı Yer:

*Özal Matbaası
Tel: (0 212) 565 25 99
Tophkapı - İstanbul*

İÇİNDEKİLER

Mülakat	S. AYVERDİ ile Güzide Hanımefendi Zekiye Sâdık Şener	5
Değişim Ve Çiçekler	Nâzik ERİK	8
Siyasi Rejim Meselelerine Felsefe Açısından Bakış	Fahrettin OLGUNER	15
İnsan Düşüncesinde Gurbet Mefhumu - II	Ayşe G. TUNCEROĞLU	22
Diyasporadaki Türk Kimliği Ve Genç Türkler	Dr. Tâlip KÜÇÜKCAN	27
Câni Cânan Dilemiş	Yrd.Doç.Dr. Ali Osman COŞKUN	30
Gurbet	Mustafa TAHRALI	35
Hoca Câhit Gözkan	Av. Cemil ALTINBİLEK	35
Dinle Neyden	Prof.Dr. Mehmet DEMİRCİ	36
Mestanlı'da 70 Yıllık "Yeni Hayat" Kültür Merkezi	Suzan ERTÜRK	48
İslâm'ın Güleryüzü Ve Havvâ Hanımın Dedikleri	Zeynep ULUANT	52
"Kölelikten Efendiliğe" Beyânındadır	Doç.Dr. Belkıs A. GÜRSOY	58
Von Der Goltz Paşa'nın Türk Askeri Eğitimine Katkıları	Doç.Dr. Kemâl TURAN	63
Az ve Öz	A. Rıza AYTEKİN	69
Gördüklerim-Duyduklarım- Okuduklarım	Kemâl Y. AREN	70

Kubbealtı Akademi Mecmûası, 4.10.1976 da Millî Eğitim Bakanlığı tarafından alınan karar mûcibince 8.11.1976 târihli Tebliğler Dergisi'nde, 660-10290 sayı ve 11664 genelge numarasıyla tavsiye edilmiştir.

MÛLÂKAT^(*)

Sâmiha AYVERDİ
ile
Güzide Hanımefendi
Zekiye Sâdık Şener

G. Hanımefendi – Ben Zekiye Hanımefendi ile geçen sene tren yolculuğunda tanıştım. Elinde büyük bir kitap vardı. Aydınlık yeri kendisine ikrâm etmek sûretiyle başlayan dostluğumuz, işte şu âna kadar ilerledi. Zekiye Hanım kızımız, eserlerinizi okuyan arkadaşlarıyla berâber gelmek vaziyetinde kalmışsa da, kitaplarınızı kendisine ilk tavsiye eden ben olduğum için, berâber gelmekliğimizi isteyecek bir incelik gösterdi.

S. Ayverdi – Vefâ eseri, ne âlâ! Zâten dünyâya geliştiren maksat da bir ezel ahdını tutmak değil mi?

G. Hanımefendi – Zekiye Hanım, kitaplarınızdan bahsetmek fırsatını verdiği zaman kendisine kanaatlerimden bahsetmiştim. Buna karşılık yerli eser okumak istemediğini, zîra onları tatminkâr bulmadığını söylemişti.

Z. S. Şener – Çoktan beri ziyâretinize gelmek ve hayranlıklarımı söylemek istiyorum; fakat sekiz aydır seyahatteyim. Bizde seyahatler ancak mecburiyetler altında yapılır. Onun için bu yorgunluk sayılan işi bitirip, istediğim zaman gelemedim.

S. Ayverdi – Seyahatlerin sırf mecbûriyetler altında bir angarya oluşu, memleketin bugünkü iktisâdî, içtimâî, fikrî şartlarının tabîi bir icâbıdır. Eskiden müreffeh bir millettik; her ihtiyacımız karşılanmış, medeniyeti, kültürü, bir kelime ile şahsiyeti olan bir millet. Pek tabîi ki böyle dört başı mâmur bir câmiada gezmeğe, eğlenmeğe, araştırmaya da vakit ve istek olur. Fakat bugün yoksul ve ancak en mübrem ihtiyaçlarını düşünme seviyesine düşmüş olduğumuz için, yerimizden kımıldamaya da mecâlimiz kalmamıştır. O kadar ki bir vakitler şehrin dışında at süren, cirit oynayan İstanbullu, bugün Cerrahpaşa'da doğmuşsa Kasımpaşa'yı bilmez. Çoğumuz için Edirnekapı, ayak basılmamış bir semttir. Bütün bun-

(*) Merhum S. Ayverdi'nin neşredilecek olan MÛLÂKATLAR adlı eserinden.

lar, fikirde, histe, dinde ve ahlâkta gerilemenin bir neticesi.

Z. S. Şener – Fikirde, bilhassa fikirde. Yüksek tahsil gençliğine bakıyorum, çoğunun irfan ve idrâk seviyesi ağılanacak kadar düşük. Geçende büyüklerimizden bir zâtın yüksek tahsil görmüş ve yüksek bir mevki işgal eden kızı ile bir toplantıda tanıştım, söylenemeyecek derecede müstehtecen tavır ve hareketleri beni o kadar müteessir etti ki şaşırıp kaldım.

S. Ayverdi – İlim, ahlâk üzerinde hakikî bir müessir değildir. O, ancak kendi sâhasında bir kıymettir.

Z. S. Şener – Benim de kanaatim, ilmin ahlâka ve rûha tesir etmediğidir.

S. Ayverdi – Bugün muhakkak ki gençliğin tutunacak, dayanacak, istişfâ edecek bir terbiye sistemi yok. Ona, sen güzelsin, iyi yapıyorsun, diyorlar. O da güzel olmadığını ve çoğu işini iyi yapmadığını kendisine haber verecek bir fikir, bir düşünce aynasından mahrum olduğu için alabildiğine gidiyor. Eğer böyle bir mehenge sâhib olmuş olsa, güzel ve temiz denen yüzünün kirler, yaralar içinde olduğunu ve iyi diye alkışlanan hareketlerinin hatâdan ibaret bulunduğunu görüp bilirdi.

G. Hanımefendi – Dün Zekiye hanımefendi ile beraberdik; uzun zaman sizden konuştuk. Fakat ben kendisine eserlerin büyük kıymetinden söz açarsanız, yâni sözü medh ve senâ yoluna dökerseniz, hemen incinir, diye bir mukaddeme yapmıştım.

Z. S. Şener – Ben de arzunuz vechile onun için susuyorum.

S. Ayverdi – Bu cihanda her kul, kendisine verilen vazifeyi işler. bunu bilince insan kendinde bir şey göremez.

G. Hanımefendi – İşte ben size demedim mi?

Z. S. Şener – Fakat eğer hanımefendi de kendinde bir varlık görenlerden olsaydı, bize kitaplarını okutamazdı.

G. Hanımefendi – Güzel. Maamafih hakikat hakikattir. Ortada bâriz bir tevâzû var ki inkâr götürmez.

Z. S. Şener – Hanımefendi müsâdenizle söyleyeyim ki ben, dînimi de kendimi de dünyâmı da eserlerinizle tanıdım ve dostlarımdan her kime tavsiye ettimse hep istifâdeleri bu yolda oldu. Onlar için ne söylense azdır.

S. Ayverdi – Fakat zannetmem ki herkesi bu yolda hislerinize âşinâ bulasınız.

Z. S. Şener – Şimdiye kadar kim okudu ise beni tekzîp etmedi. Hatta züppe tanıdığımız genç bir akraba vardır ki, o bile kitaplarınızı okuduktan sonra öyle değişti ki, âdeta başka bir adam oldu. Bana geçenlerde

(Yusufcuk) çıktı mı, diye sordu. Sana sormalı demek mecbûriyetinde kaldım. Mâmâfih mâdem ki öyle diyorsunuz, ben de bundan sonra gelişigüzel herkese tavsiye edeceğim.

S. Ayverdi – Bu dünyâda her şey herkes için iyi veya kötü olamaz. Goncaya kokusunu ve rengini döktüren güneş, mezbeleyle taaffünü ziyâde eder.

Z. S. Şener – Din eskiden benim için karanlık, korkulu bir şeydi. Terbiyesinde büyüdüğüm üvey annemin -Allah rahmet etsin- dînî terbiyesi, hürriyetimizi tahdit etmekten ibâret bir zavallı idi. Ne sorsak "Sus günahdır" cümlesiyle karşılık almışızdır.

S. Ayverdi – Dünyâya gelmekten maksat, insanoğlu ne olduğunu düşünmektir. Bu da bir tefekkür ve tasavvuf ışığında müyesser olur. Yoksa bir makine gibi muayyen işlerin bağından kurtulup bu düşünceye eremedikten sonra bir yaprakla bir insanın hilkat bakımından ne farkı olur? İmam-ı Âzam Hz. kendisine birçok defalar işini bıraktırıp kapı açtırdıktan sonra gören bir yahudînin: Ya İmam sen mi fazîletlisin, yoksa şu yerde yatan köpek mi? suâline kızmadan, telaşlanmadan şu cevâbı vermiştir: Eğer insanlığın mânâsını bulamazsam o benden fazîletlidir; zîra akıl sâhibi olmadığı için teklifle mukayyed değildir. Fakat insanlıktan maksut olan netîceyi hâsıl edebilmişsem ben ondan fazîletliyim..

DEĞİŞİM VE ÇİÇEKLER

Nâzik ERİK

Kâinatta hiçbirşey aynı ve de bâkî kalmaz. Taşlar toprak olur, topraklar toz... Tohum, kök atar, filiz verir, filiz ağaç olur. Ağaç da çiçek açar, sonra yaprak... Çiçek meyveye dönüşür, meyve çekirdeğe... Bu bir asla dönüştür ve değişim dâimîdir.

Gençliğimde Bursa Ulu Camii'nde dinlediğim bir Vâiz Efendi "İnsanlar da değişir" demişti, her anda bilmem ne kadar.. Galiba 18 idi. Değişim o kadar süratlidir ki tıpkı dönen dünyanın sâbit görüldüğü gibi, bu anlık değişmeler hiç farkedilmez. 7 senede insan vücudunda değişmeyen tek hücrenin kalmadığını söylemişti de merak etmiştim. Eve gelince şöyle bir albümü gözden geçirmiş, resimlerdeki değişen soluk yüzleri seyretilmiştim.

Değişen sadece vücutlar mı, beden mi idi? Hayır: Zihnî tekâmülümüz, aklımız, fikirlerimiz, hatta ahlâkımız(!)... Galiba değişmiyen sâdece huyumuz imiş... Hani 7'sinde ne ise 70'de de o olur derler ya... Can çıkmayınca huy çıkmazmış. Yâni değişmezmiş. Eskiler öyle söylerdi.

Hayâtın temeli harekettir, derler. Cenâb-ı Hak "Küllü yevmin hüve fi şe'n" emr-i ilâhisi ile bu gerçeğe mi işaret buyurdu ki? Böyle olunca her ânı seyretmek, kâinattaki her oluşu tabîî bulmak gerekebilir. Gerekebilir de... Bu açık hakikate rağmen yine de düşünüyor işte... Çünkü değişim sadece insanın kendinde, nefsinde değil, çevresinde de tesirini gösteriyor ve insan ile çevre ilişkisi sosyal hayatın bir parçası yahut etki-tepki alanı gibi oluveriyor.

Toplumda da değişmeler var! İlmin, tekniğin tekâmülü kadar ekonominin, siyasetin insanı değiştirdiği ve bu değişmenin; kılığı, kıyafeti, oturduğu evi, kullandığı eşyayı da, çevreyi de tesiri altına aldığı bir gerçek!

Yaşadığım yıllar boyunca, küçük kasabamızda neler neler değişmedi ki!

Sokaklarımız dardı... Yanlarında arıklar vardı. Arık boylarında koca koca ısırgan otları biterdi. Evlerimizin önündeki sebze ve ağaçlarımız için 15 günde bir gelen sulama suyunu, sıramız geldikçe evlerimize çevirmek için uğraşırken, ellerimiz kollarımız ısırgan otuna dalanırdı. Dalandıkça ebegömece aramaya koşardık. Arnavut kaldırımları ya da taş döşeli avlularımızda kıyıda, köşedeki çimenlerin arasında onu bulmak pek de zor olmazdı. Ebegümecinin ince-küçük yeşil yapraklarını iki taş arasında ezer, sonra da o ezik otları "Ebe gömece... Isırgan dalak daladı sen de onu daleve (dalayıver)" diyerek kabaran, sızlıyan yerlerimize sürerdik. Yanma-kabarma geçiverirdi.

Sonra yeni kurulan iplik fabrikasına giden yolda kocaman-geniş bir cadde açıldı. İşçiler günlerce taş kırdılar. Nerede ise 100 metreye yakın uzunlukta bir şoseyiz, caddemiz oldu. Onu belediye binâsı ile parkımızın arasındaki "parke" cadde takip etti. Arnavut kaldırımları yavaş yavaş ölüyordu. Kum yollar da yok oldu. Ve bir gün onları asfaltlanmış gördük. Yıllar geçiyor, kasabamız şehir oluyordu.

Yıkımlar başladı. Evvelâ hükümet konağı çevresinden başlandı. Yıkınlarındaki eski konaklar gitti. Sonra küçük evlerin yugo taşlı damları kayboldu. Önce iki katlı, kiremitli küçük binalar yapılıyordu. Çoğunun üst kat bağdadiyeleri işlenmese de evler iki katlıydı. İşte alt odada üstü işleninceye kadar oturulabilirdi. Alt ev eski değerini kaybetmişti ve ahırlar boştu, işe yaramıyordu. Artık yeni evlerde halı odalarına tezgâhlar kuruluyordu. Bağ-bahçeye gidip gelmeler de azalıyordu. Yollarda evlerden taşan kirkir sesleri vardı. Yıllar geçiyordu.

Herkes artık iki katlı, altlı-üstlü ev istiyordu. Kiraya vermek akla gelmiyordu henüz.. Zâten ihtiyaç da yoktu. Herkesin yuvası vardı. Baba ocağını yakanlar da...

Kış gelirken hasırcılar pazar yerine yine yaygıların altına serilsin diye hasırlarını getiriyorlardı. Ama kara kıl çullar yavaş yavaş çekilir oldu. Kırpık doldurulmuş köşe minderleri, yerlerini maketlere terkettiler. Kızlar çeyizlerine artık kaneviçe maket örtüsü, maket yastıklarına iri-gösterişli oylar örer oldular. Bir zaman sonra onlar da yerlerini divanlara terkederken halı tezgâhlarında da maket halıları yerine divan halıları doku-dular. Divan örtüleri işlediler. Ve birgün ne halı tezgâhı kaldı, ne maket yaygısı, ne köşe minderleri... Divanların yanı başına tahta açılır-kapanır "kıрма" ceviz sandalyeler alınır oldu. Sonradan onlar da kalktı. Şimdi

herkesin evinde birkaç senede bir yeni çıkan modaya göre değiştirilen koltuklar, kanepeler var! Divanlar yerlerini çoktan çek-yatlara terkettiler.

Benim çocukluğumda kısıntı (kısa entari) ile donun modası kenar mahalleler hariç, yok gibiydi. Genelde entari giyiliyordu. Gelin olacak kızlara üç etek değil çarşıdan hazır kutu entarileri alınırdı. Sonra terziler diker oldular. Dikiş kursları, nakış kursları açılıyordu. Ve de Kız Enstitüsü, Akşam Sanat Okulu açılmıştı. Mantolu hanımlar şarpalıydı. Takım ceket, tayyör giyenler de vardı. Akşam üzerleri parka giden ipekli elbise-li hanım ya da okullu genç kızların başlarında şapkalar görülürdü. Yine de fakir mahallelerde, eteğinin üstüne pelerin, maharma örtüverenler de vardı.

Çocuklar yedi yaşına girince mektebe gidiyorlardı. Orada kızlara nakış-dikiş öğretiliyordu. Sonra erkeklerin el işi dersi ile birleştirildi. Kızlar yama yamamayı, oğlanlar da düğme dikmeyi öğreniyorlardı. Onlar da bir zamandı. Sonra galiba dersler kalktı, programlar değişti. İnsanlar da değişti. Ekonomi de... Şimdi herşey başka.. Herkes işine geldiği gibi giyinir oldu. Çarşafından kotuna, mantodan türbanlıya kadar...

Hemen herkes şimdi çarşıdan hazır giyime rağbet ediyor. Daha ucuz geliyor diyorlar. Terzi-prova derdi yokmuş. Ama ucuz terziler de gözde. Pazar yerlerinde hazır giyim eşyası bolmuş. Çarşamba pazarı iyi ama Karaağaç pazarı daha ucuzmuş. Hem artık orada Rus pazarı da varmış. Bir blucin-bir kot-bir şort yeter de artarmış bile...

Kızlar artık halı da dokumuyorlar, çeyiz de hazırlamıyorlar. Çarşıda da, pazarda da hazır çeyiz eşyası var! Sen paradan haber ver, diyorlar. Analar henüz (Kız kundakta, çeyiz sandıkta!) demeye unutmadılar. Ama (Sandığa "ilk don koy-donansın! Gömlek koy-gönensin!") diyecek yaşlılar da kalmadı.

Kasabamız artık şehir! Büyük şehir olma yolunda.. Evler iki değil dört-beş katlı. İyi de kiracı derdi olmasa.. Kiracı için kira derdi... Bostanlar, tarlalar, bağlar hep ev oldu. Hayır, ev değil! Ev sevimli, ev müstakil, ev sâkindi, mahremdi. Şimdi kooperatiflerin kurduğu siteler var! Parası olan verip alıyor daireyi. Herkes yalnız, tek başına..

Kimse kimseyi, komşu komşuyu tanımıyor ki... İşten yorgun, argın gelince başını sokup oturuyor işte. Kira da olsa mülk de olsa rahat. Düz ayak, elektriği, suyu, kaloriferi hazır...

Herşey ne kadar da değişti. Artık cuma günleri bohçasını koltuğuna

kıştırıp hamam yolunu tutan yok! Yeni evlerde -apartmanda- yüklük gibi, camlı oyma gibi, sandık oyması gibi gusülhane de yok! Her evin banyosu var. Zâten şehrin hamamları da azaldı. O dilber Sarı Kadı Hamamı'nı tarihî-mimarî değeri yok! diye yıktılar. O kalkınca açılan meydan güzel olmasına güzel oldu da tarihî olmadığına gönlüm hiç inanmadı. Çocukluğumda ben:

Sakla samanı - gelir zamanı
Kar yağdı - kiraz zamanı
Sattım samanı - yaptım bu hamamı

nasihatini oradan öğrenmiştim.

Hamam deyince hanlar geldi gözümün önüne. İkisi hep beraber söylenirdi zenginliğin ifâdesi için. Şimdi yerinde otellerin sıralandığı o kapısız -koca kapılı- hanlar... Avluda bağlı hayvanlar...

Eskiden evlerimiz hep küçük-büyük, avlulu, bahçeliydi. Sokak kapıları hep iki kanatlıydı. Küçük bir taşlık ya da taşlı yol ile eve odalara girelebilirdi.

Tek katlı evlerde odaların pencereleri bahçeye bakardı. Camın önündeki mindere oturan rahatlıkla dışarıyı seyredebilirdi.

İki katlı olanların iskân mekânları üst kattaki hanay ve hanaydan açılan kapılarla bağlı odalardı. Yukarıya çıkılan merdivenlerin başında hemen her evde, yine avluya bakan bir küçük oda bulunurdu. Alt katta ise odaların tam altına gelen mutlaka iki mekân yer alırdı. Bunlardan biri her evde mutlaka bulunan hayvanların ahırı idi. Biri de kışlık yiyeceklerin -sirke, turşu, pekmez küplerinin, pekmez bestel küplerinin, buğday, bulgur, un anbarlarının, toprağa gömülü peynir, kurma balık küplerinin bulunduğu "altev" idi. İster bağçe genişliğinde olsun, ister küçük bir avlu mutlaka çiçekli bir bölüm ve bir iki meyve ağacının bulunması şart gibiydi.

İstesem de istemesem de bu arada çiçeklerimizi düşünüyorum. Çocukluğumun çiçekleri... Bahar, menekşelerle başladır. Su arıklarının boyunca yayılan mor menekşeler yeşil yaprakların arasında ilk açan çiçeklerdi. Ve biz mektepten çıkınca bahçelere, kiraz ağaçlarının altına yayılır; önlüklerimizin önüne toplıyabildiğimiz menekşeleri doldururduk. Eve koşardık. Analarımız onlarla, bizlere "menevşe avı" pişirsinler diye. Leylâk ağaçlarına yahut kapılara aldırılmış "sarılmış" fındık gülü ağaçları yıllar yılı dayanır her yıl aynı mevsimde çiçeklerini açarlardı. Koku

gülleri sadece güllüklerde yetiştirilirdi. Evlerimizin önündekilerden en nazlı olan açık yeşil yuvarlak yapraklı latinlerdi. Kahverengine kaçan koyu sarı renkli idiler. Menekşeler gibi onlar da yerden pek yükselmezlerdi. Ama yapraksız, renk renk salkım salkım açan küpe çiçekleri Osmanlı gelinlerinin sallantılı küpelerini pek andırırdı. Dedim ya ince, uzun boylu idiler. Çiçekler çok şeffaf idi. Fincan çiçekleri de hemen hemen yerden aynı yükseklikte olurlardı. Yalnız onların çiçekleri, muntazam, yuvarlak tabloları üzerine kapatılmış kahve fincanlarına benzer, renk bakımından donuk, dolgunca yapraklı, ince saplı ama renk renk idiler. Hüsnü yusuf-
ların ne çok renkli olanı vardı. Ya o çeşit çeşit arslan ağızları... Kökleri yıldan yıla, ağır kışlara karşı koyar, devam ederdi. Şebboylar da öyle idiler. Renk renk, katmerli katmersiz... Hepsi de aynı boyda.. Ve hakikaten adlarına sadık kalarak geceleri yaydıkları kokuları bütün bahçeyi kaplardı. Ve o koku insana ayrı bir huzur verirdi... İnce iğne yapraklı, yeşil cennet süpürgeleri ise o değişik ve güzel kokularını ancak elini sürene, yakınında olana ulaştırır. Sümbülün katmerlisi pek yoktu ama tek katlısı pek güzel kokardı. Tek sap üstünde, tek çiçek, sarı renkli deveboynu daha çok menekşelerin yanında olurdu. Minicik eflâtun çiçekli ıtırın kokusu yapraklarındaydı. Ancak iki parmak arasında ezildiği zaman daha çok kendini hissettirirdi. Fesleğen ile karanfil saksılarda yetiştirilirdi. Kokularıyla etrafı doldursunlar diye ya odalarda ya da sofalarda güneşe bakan pencerelerin önünde dururlardı.

İlkbaharın bu ince, nârin, nazlı çiçekleriyle hemen de beraber rengi kadar tatlı kokusunu da neşreden iğde ağaçlarının çiçekli dallarıydı. "İğdeli sokaklardan" geçmek ne güzeldi. Zaten bülbüller de dem çekmek için hep onların açmasını beklerlerdi sanki. İğde ağaçlı evlerin sabahı bülbül nağmeleri ile dolardı.

Benim kasabamın "al kiraz"ları da bugünlere ulaşırdı. Bir de onların dikenli dallara dizilerek yapılan "nakıl"larının yanında ya da doldurulmuş kiraz sepetlerinde yer alan kokulu, yeşil "dadramba" yaprakları -ki biz onların kaynatılıp içilince kalp damarlarını açtığını çok geç öğrendik- aynı mevsimin çiçeği idi. Kısa saplı, pembe yağ gülleri o günlerde açardı. Kiraz mevsimi, üçü birden geleneksel kiraz bahçesi dâvetlerinde misafir sofralarını süslerdi.

Bu mevsimin, ilkbaharın, yaza hediye ettiği çiçeklerden biri de köklü ve senelerce devamlı beyaz çiçekli ful bahrileri ve de inci çiçekleriydi. Bütün yaz açmağa devam ederlerdi. Hatta sonbahara sarkardı da..

Ben yine baharı müjdeliyen, renklendiren parlak şekayik ile sürmeli

gözlü nergisi ve mis kokulu arpa çiçeklerini ilk defa Antalya'da tanımıştım. Kasabam onları o zaman bilmezdi. Ve bir gün geldi artık katmerli, katmersiz o nazlı gelin mumları görünmez oldular. Çitlere sarılan boru çiçeklerini dikecek yer yoktu. Horoz ibikleri, kasım gülleri (kasımpatıları)'ni, o güzelim renk renk, kocaman kocaman, yuvarlak çiçekli yıldızları da.. Sabah, akşam yüz gösteren kırmızı akşam safalarını da onlar gibi sarı, kahverenkli, bol çiçekli kadifeleri de dikecek yer yoktu.

Yıllar geçti, devirler değişti. Yeni yapılan evlerin önünde bahçeler kalmadı. Başta kalın yapraklı, çeşitli renkte sardunyalar, ince kısa sapları kırmızı, beyaz, mor iç içe girmiş, sâdesi katmerlisi ile bizim bildiklerimizden bir başka küpeli, telgraf çiçeği saksıları, pencereleri doldurur oldu. Renk renk, pırıl pırıl saksılar... İncecik dalları, incecik yapraklarıyla tül pek nazlıydı. Yukarılara uzar gider ama yetiştirilmesi de o kadar güç olurdu. Cânan güzeldi. Renkli, güney bölgesinin nazlı çiçeği fulya pek baygın kokuluydu. Paşa çadırının yaprakları iri, çiçekleri küçüktü. Begonya iri yaprakları, ince dalları ile yerini beğenirse yukarılara doğru uzanır gider. İnce saplı çiçekleri salkım salkım sallanırdı. Cânan sardunyaya benzerdi ama yaprakları ve çiçekleri daha parlak idiler. Mercan sâdece çiçeklerinin kırmızılığı ile hoş a giderdi. Bunlar hep saksı çiçeği idiler. Evlerimiz iki katlı olup pencerelerimiz, odalarımız yerden yükselince camların önlerini renklendiriverdiler. Belki de alışkın olduğumuz renk ve koku hasretinden onları daha yakınımızda, gözlerimizin önünde görmek istiyorduk.

Binâlarımız betonlaşmaya başladı. Milletçe -herkes pahalılıktan dâima şikâyetle ise de- refahın yolunu tutmuştuk. Bugün artık sokaklarda yamalı elbise giyen yok. Kızlarımız da yama yamamayı, sökükle dikmeyi, elbiselerdeki ezik ya da yırtığı örmeyi öğrenmiyor. Çorap yamama, kaçan çorap teli çekme âdeti de, oyuklu tel çekme tahta yumurtaları da çoktan yok oldu. Açılır kapanır tel çekme iğneleri de...

İnsancıklar, düz ayak apartman katları daha kullanışlı, işi daha kolay diye buralarda oturmayı tercih ediyorlar. Şimdilik dubleks, tripleks evler zenginlere mahsus...

Her zaman için uzun ya da kısa elbiseler aramıyoruz. Kotlarla tişörtler gündelik hayatımıza, hem de her yerde yetiyor. Zengin olsun, fakir olsun biçim aynı. Aynı da markalar değişik. Zâten alışverişte sadece marka aranıyor. Her sene değişen modayı takip etmek, hemen her kadın,

genç kız için zarûfî. Hatta genç erkekler için de.. Nasıl olsa bir tişört, bir kot... değil mi? Altı ay, bilemedin bir sene giydikten sonra atılabilirdi. Modern evlerimizde sandık odası yok. Yazın kaldırılıp kışın ortaya çıkan, ya da nisan ayında, nisan yağmurları görsün diye iplere asılan ata yâdigârı, ya da evlâda kalacak sandık eşyası da kalmadı. Dayanıklıyı, seneden seneye kalacağı aramıyoruz. Modaya istesek de, istemesek de uyuyor, modası geçince birilerine veriveriyoruz. O da tam hora geçiyor mu bilmiyoruz. Bu giyim için de gardroplar ve bavullar kâfi.

Evlerimiz, giyimlerimiz, insanlarımız gibi evlerimizdeki çiçeklerimiz de değişti. Toprak kokusu bekleyen, yere yakın pencerelerimizin camlarından sızan, ya da camlar kaldırılıverip pencereler açılınca içeriye dolan, iddiasız, mütevâzı, renkli, kokulu, nârin çiçeklerimiz, o sâkin, sabırlı, şükürlü, dostluklu, diğergâm, saygılı, kaygılı hayatımız gibi sanki o günlerle beraber çok gerilerde kaldı.

Mor menekşelerin hemdemi mor zambaklar da bahçelerden çekildi. Mezarlıklarda kabirlerin üstünü süsler oldu. Adı da değişiverdi. Mezarlık zambağı oluverdiler. Şimdilerde onların yerini sarı zambaklar almaya başlıyor.

Ya beyaz, o nefis, o baygın kokulu beyaz zambaklar?! Onları birkaç sene evveline kadar resmî aile ziyâretlerinde nezâket ve zarâfet âlâmeti olarak götürülüp takdim edilen çiçek buketlerinin arasında görüyorduk. Şimdi ise hemen de her mevsimde bulunabilen glayörler ile yaprakları oldu. Balıkesirliler o ağır kokulu "zambak" kolonyaları imalden vaz mı geçerler bilmem...

Toprak saksılardaki, pek kokulu olmasa da renkli çiçeklere salonlarda, evlerde artık pek yer yok. Yaz boyunca balkonlardakiler kış gelince donuveriyorlar. Şimdi beton kutuların parkeli, lambirili salonlarında sanki yerlerini işgal ettikleri "yeşilliklerin" temsilcisi gibi kocaman yapraklı, bâzılarının zehirli oldukları söylenen egzotik ithal çiçekler var.

Çevresiyle, geleneği, göreneği ile yozlaşmış, komşuluklardan, komşu muhabbet ve mes'uliyetlerinden habersiz apartman sâkini insanlarımız gibi onlar da yalnız ve herşeyi ile, yabancı iklimle de, renk ve kokuyla da ilgisi yok. Şimdilik makbul çiçeklerimiz, boy boy, biçim biçim kaktüsler...

Eski edebiyatın romantik kitap sayfalarında geçen çiçeklerin dili mi? Şimdi utangaç, çekingen, edepli insanlardaki o zengin duygular, ağyara mahrem tahta evler, o mütevâzı evlerdeki âhenkli, huzurlu hayat ve de koku, renk, zarâfet taşıyan o eski çiçekler kaldı mı ki çiçeklerin dili olsun..

SİYASİ REJİM MESELELERİNE FELSEFE AÇISINDAN BAKIŞ

Fahrettin OLGUNER(*)

Kelime olarak siyaset; idâre etmek, terbiye etmek, düzene sokmak, başa geçmek... mânâlarında bir sözdür. Konu olarak çeşitli şeyleri tanzim ve terbiyeyi ifâde ederse de terim olarak insan topluluklarının tanzim ve idâresi demektir.

Acaba insanlar nasıl tanzim ve idâre edilmelidir? İşte bu idârenin şekil ve tarzına "rejim" diyoruz.

İnsan birşeye gönül verir. Varını yoğunu onun uğruna harcayabilir. Buna kimsenin diyeceği olmaz. Ama aynı şey başkalarından istenmeye kalkılınca kıyametler kopabilir. Çünkü herkesten istenecek şeyin herkese hitâb eder olması, bunun için de "genel-geçer" bulunması zarûrîdir. Bunu sağlamak, daha doğrusu sunulan şeyin "genel-geçer" olup olmadığını belirlemek ise felsefenin işidir. İşte bu sebeptir ki biz "siyâsî rejim meselesi"ne felsefe açısından bakmaya çalışacağız. Dolayısıyla de biz burada övgüye ve yergiye yer vermeyeceğiz.

Önce şunu belirleyelim: Acaba insanların idâresine neden ihtiyaç vardır? Cevap basittir: İdâre, insanın yaşama şartıdır. Yâni, eğer insanlar birbirleri karşısında aynı eşit güce sahip olsalardı ve eğer insanlar melek ya da dâimâ ahlâklı olup birbirlerine karşı kötülük etmeselerdi ve böylece yaşayabilselerdi idâre ve hükümet olmazdı. Demek oluyor ki idâre, hayatı engelleyen aczin ve ahlâk dışı davranışın tabii sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Binlerce yıldır ortada olduğu da görülmektedir.

Birkaç yüzyıldır hâkim rolü ile gündemleri Batı belirlemektedir. Dolayısıyla onun şahsında meselenin serüveni daha net seyredilecektir. Biz de öyle yapacağız.

İlkçağın bize yakın döneminde ülkemizin de dâhil olduğu Akdeniz havzasının idâre mekanizması, Romalıların elindeydi. İnsanlara hükmet-

(*) Prof. Dr., Marmara Ün. İlâhiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

menin dışında ciddî endişe ve idealleri olmayan Romalılar, insânî değerlere riâyet etmedikleri için din ile de fazla ilgilenir değillerdi. Hristiyanlık bu ihtiyâcı karşılamak üzere doğdu. Dini, kendi sefâhatine ve mutlak hâkimiyetine rakip gören Roma, yıllarca Hristiyanlığa nefes aldırmadı.

Hristiyanlık dördüncü yüzyılın sonunda kısmen, altıncı yüzyılın başında tamamen Roma'nın baskısından kurtuldu.

Hristiyanlık dördüncü yüzyılın sonunda kısmen, altıncı yüzyılın başında tamamen Roma'nın baskısından kurtuldu.

Hristiyanlığın vazifesi, insana kendi iç muhâsebesini sağlamak, Allah'ın varlığını, kudret ve azametini onun rûhunun derinlerine yerleştirmekti. Bu sâye de kul, her yerde Allah'ı içinde duyacak, her an O'na hesap vereceği için tavır ve davranışlarında ahlâka, sonuç olarak da hak ve hukûka riâyetkâr olacaktı. Böylece de devletten zulüm, insanlardan haksızlık, hiç değilse belli ölçüde gelmiyecekti.

Roma'nın baskısından kurtulan Hristiyanlık, âdetâ ondan intikam alırcasına onun yerine geçti. Kısa sürede bütün Avrupa'yı hâkimiyetine aldı. Allah'ın kudret ve azametinin temsilcisi rolüne büründü. Kilise, bütün işlerin altına imza atan tek otorite oldu. O, onaylıyor ve yine O icrâ ediyordu.

Henüz millet olma şuûruna ermemiş bulunan Avrupa halklarını Hristiyanlık bayrağı altında toplayan Kilise, onları "Haçlı Orduları" hâlinde müslümanların üstüne sürerek binlerin, yüzbinlerin kanını akıtıyordu. Dünyanın dönüp dönmediğine kendi karar veren Kilise, aksi kanâatte olanı "afaroz" etmekte gecikmiyordu. Binbeşyüzyirmibeşlerde kadavra üzerinde ilmî araştırma yapan doktorun diri diri yakılarak idam edilmesine O, çekinmeden hüküm veriyordu.

Roma, zulüm ve işkenceleri iktidarın keyfi için yapmıştı. Kilise aynı şeyleri Allah adına işliyordu. Feodal idâreler de buna yardımcı oluyordu. Ad değişik, ama ezilen halk idi.

Rönesans, bundan kurtulmanın çâresini dine karşı çıkmakta buldu. İnsanın kötülüğünden kurtulmanın imkânını yine insanda aradı. Sözgeli ni N. Machiavel (1469-1527), insanın idâresini devletin eline verdi. Devleti, dinî değerlerden soyup millî hüviyete bürüdü. Onu da Hükümdar'ın -Le Prince'in- eline teslim etti. Böylece grupların idâresi -oligarşi-, yâhut zenginlerin idâresi -plutokrasi- yerine mutlak hükümdârın idâresi -otokrasi- geçecekti. Ferdin bütün hak ve hürriyetleri, bundan önce başka uğurda harcanırken, şimdi de devlet adına fedâ edilecekti. Bu hâl, düşü nürlerin itirazını harekete geçirdi.

Fransız filozofu Jean Bodin (1530-1596), Devlet Üzerine -De la Re-publique- adlı eserinde, seçkinlerin idâresi altında -aristokrasi- ile halkın idâresi -demokrasi-nin iyi yönlerini bir araya getiren mutlak hükümdarlığı -monarşi-yi savunuyordu. Ancak burada o, hükümdarın mutlak gücünü, ahlâk ve tabii hukuk kuralları ile sınırlıyordu. Böylece; yaşama hakkı, inanma hakkı... gibi tabii hukuk kavramları belirmeye başladı. Hollandalı Hugo Grotius (1583-1645), konulmuş -vaz edilmiş-, pozitif hukuk ile tabii hukukun sınırlarını gösterdi ve birincilerin ikincilere aykırı olarak konulamayacağını açıkladı. Hattâ bunların devletlerin sınırı ile de sınırlandırılmayacağını, bunların her yerde ve her devlette geçerli olduğunu ve olacağını belirtti. Bu düşünceler, Avrupa'da "devletler arası hukuk"un temellerini atıyordu. Buna dayanılarak da insanın -ferdin- tabii hak ve hürriyetleri, milletlerarası zeminde teminat arar duruma giriyor, devletin sınırları içinde ise insanlar, "halk hâkimiyetine-demokrasiye" hazırlanıyordu. Johannes Althusius (1556-1637) şöyle diyordu: Hâkimiyet, halkın elindedir. Çünkü, doğrudan doğruya halktan çıkmıştır. Zirâ, devlet sözleşmeden doğmuştur. Dolayısıyla de hâkimiyet devleti kuranların yani halkın hakkıdır. Halk kendisini meclis-parlamento ile temsil ettirir. Meclisin -parlamentonun- yetkileri hiçbir şekilde ortadan kaldıramaz. Devlet iktidarını elinde tutup işlerini yürütenler, halka bağlıdırlar ve bağlı kalmalıdırlar.

Bu görüş ve düşünceler, büyük kitlelerde demokrasiyi yerleştiriyor, halk hürriyeti benimsiyor, liberalizm yayılıyor, ferdin hak ve hürriyetleri, milletlerarası zemine oturuyordu. Fakat, ferde tanınmak istenen bu aşırı hürriyete karşı çıkan topluluk taraftarları da hareketten geri durmuyordu. Bir İngiliz olan Thomas Morus (1478-1535), yazdığı "Utopie" adlı romanı ile Platon'u (427-347) yeniden canlandırıyor, onu da aşarak topluluk adına ferdi, her türlü mülkiyetten yoksun bırakıyordu. Bir İtalyan olan Tommaso Campanella (1568-1639) da "Güneş Devleti-La Cite du Soleil" adlı eserinde, aşağı yukarı İngiliz adaşının fikirlerini tekrarlıyordu.

Bir yandan teorik, öte yandan pratik olarak çarpışan bu fikirlerle Avrupa, kâh sosyalist iktidarlar kurdu, kâh meşrutiyet -parlementoya dayalı krallık- idâreleri meydana getirdi. Aynı adamın - Napolyon'un eliyle (1769-1821) kâh cumhûriyet ilân etti, kâh imparatorluk.

Benzer hâl ve tavırlar yirminci yüzyıla taşındı. Yüzyılın ikinci yarısında demokrasi, Batı tipi demokrasi ve halk demokrasileri olmak üzere iki büyük ve farklı şekilde ortaya çıktı. Son yıllarda halk demokrasileri Batı tipine yaklaşma değişiklikleri içine girdi. Oluşum hâlen devam et-

mekte ve neticenin nereye varacağı merakla beklenmektedir.

Amerika başta olmak üzere teknolojik seviyesi üst düzeyde olan Avrupa ülkeleri, halkın çoğunluğuna dayanan ve onun açık oyu ile belirlenen, temel hak ve hürriyetleri kısıtlamayan, beşerî değerlere saygı besleyen yönetimleri tercih eder ve böylelerini destekler görünmektedir.

Bu ülkelerin, bu görüş, tavır ve davranışlarında tam bir samimiyet içinde olduklarını kabul etmek kolay değildir. Sözgelimi eşit durumlarda bulunan herhangi bir Avrupa ülkesi ile Afrika ülkesine, adı geçen süper devletlerin aynı gözle baktığını, aynı destekle yaklaştığını söylemek mümkün değildir. Hatta, demokrasi ve insan hakları açısından kıyas kabul etmez farklar taşıyan Türkiye ile S. Arabistan'a aynı Amerika'nın yaklaşımının eşit olmadığı, aksine onun tavrını dâima S. Arabistan'dan yana gösterir olduğu herkesin gözü önünde cereyan eden hâdiselerdendir.

Bütün bunlara rağmen demokrasiyi, veya herhangi bir rejimi şunun ya da bunun rejimi olarak değil, ülkeye ve insanlığa getirip götürdükleri açısından değerlendirmekte zarûret vardır, sanırız.

Batı'da krallık veya imparatorluk, Doğu'da hükümdarlık veya pâdişahlık olarak bilinen tek kişiye dayalı iktidarların -monarşilerin- uzun süre yaşadığı tarihî vâkıdır. Bunlar arasında insanlığa kan kusturanlar çoktur. Fakat, kendi devir ve şartları içinde oldukça başarılı olanları da mevcuttur. Bunlardan birinin bugüne taşınması, günün şartları içinde elbette mümkün değildir. Bununla birlikte dünyanın şurasında burasında bunların örneklerine de rastlanmaktadır. Fakat ömürleri kısa, bıraktıkları ise sıkıntı ve kandır.

Zenginlerin iktidarı demek olan plutokrasi, seçkinlerin iktidarı demek olan aristokrasi... gibi belli zümrelerin iktidârları olan oligarşiler, görünürde ortadan kalkmışa benzerler. Fakat, bunların kılık değiştirip demokrasiye karıştıklarında ve işlerini bu kanaldan yürüttüklerinde hiç şüphe olmasın.

Demek oluyor ki bugünün iktidârlarını belirleyen hâkim renk demokrasi olarak görünmektedir.

Demokrasinin farklı ülkelerde farklı uygulamalara sahne olduğuna, yukarda temas etmiştik. Hâlâ da aynı durum gündemden düşmediği bilinir.

Ancak, farklı uygulamaları demokrasinin kendi ayıbı değildir. Demokrasi, beşerî değerlere ve insanın tabii hak ve hürriyetlerine dayalı bir rejimdir. Bu hakikat, insanın dinî-mânevî değerlerden yoksun kalmasını gerektirmez. Demokrasinin farklı uygulandığı nasıl onun ayıbı değilse, di-

nin kilise ya da herhangi biri elinde farklı yorumlanıp onun beşerî değerlere karşıymış gibi görülüp gösterilmesi de dinin hatâsı değildir. İlmî ve teknik gelişmelerle, sosyal değişikliklerle ortaya çıkan ve haddi zâtında aralarında kesin bir sebep-netice bağı bulunmayan kötülükler, çirkinlikler ve yalancı değerler dinin ve dindarın ilme, tekniğe ve sosyal değişmeye karşı olmasını gerektirmez. Şâyet aradaki bağın ârizî olduğu farkedilebilirse... Aynı şekilde dindarın veya din bilgininin dini ve dinî hükümleri ters ya da yanlış yorumlayarak ilme, tekniğe ve sosyal farklılıklara karşı çıkması, hatta beşerî hak ve hürriyetleri kısıtlayıcı tavır takınması da aydının, ilim ve fikir adamının dine ve dinî değerlere ters bakmasını, sırt çevirmesini haklı çıkarmaz. Batı, bir takım beşerî ve dünyevî değerler uğruna dinî ve manevî değerleri attı, ya da ikinci dereceye indirdi. En azından onları günlük meşgalelerin dışında bıraktı. Oysa bu, insan yapısına ve onun bütünlüğüne ters idi. Zirâ, zor olmakla birlikte insanın hakikî başarısı, her iki değerler dünyasını birarada tutmaktır. Çünkü bunlar bir bütünün iki yarım parçalarıdır. Birlikte bütünü; insanı oluştururlar. Yakından ve derinden kavranırsa dünyevî ve beşerî değerlerle dinî ve manevî değerlerin asla zıdlaşmadığı anlaşılır.

Demokrasinin halkın oyu, halkın hükmü ve kararı olduğuna işâret ettik. Bunun Atina'da uygulandığı, şâyet doğru ise, söylenir. Şâyet diyorum, çünkü olması mümkündür. Zirâ, o günkü Atina nüfusu, bugünkü büyüğe bir kasaba nüfusu demektir. Bütün nüfusun bir araya gelip kânun yapmaları da karar vermeleri de mümkündü. Ancak bunun, zannedildiği gibi, tam ideal bir örnek oluşturmadığı da muhakkaktır. Çünkü, bu oylamaya hürler katılıyor, onlardan daha büyük sayıdaki köleler ise bu işe karıştırılmıyordu. Demokrasinin bayraktarlığını yapan Amerika'nın da memleketin gerçek sahibi kızılderililere ve zencilere yıllarca nasıl baktığı, herkesin bildiği bir vâkıdır. Demek oluyor ki sosyal şartlar ve millî menfaatler, prensiplerin en ateşli savunucularını bile prensip dışı davranışa zorlamaktadır. Buna şaşmamalı, ateşli nutuklara, sitemli serzenişlere "el ne der"lere fazla itibar etmemelidir. Zirâ, demokrasi gâye değil, bir vâsitadır. Evet bugün için vâsitaların en iyisi olarak görülmektedir. Buna rağmen o, insanın başına tokmak, boynuna balta yapılmamalıdır.

Günün imkân ve şartları ile millî sınırlar içinde seçim yaparak halkın oyuna başvurmak, demokrasinin en tabîî işleyiş tarzıdır. Farklı uygulamalar bugün bile olsa da. Ancak devirler kendi şartları içinde değerlendirilir. Tabîî sınırların ötesine taşmış ülkelerde, özellikle imparatorluklarda ve haberlerin kuşla ya da deve ile ulaştırıldığı devirlerde insanların

demokrasi uygulayıp seçim yapmalarını beklemek, böyle davranmadıkları için de onları suçlamak hiçbir aklın açıklayabileceği bir hüküm olmaz. Ancak, insanın tabîî hak ve hürriyetlerinin güven altında tutulmasını beklemek de devlet ve iktidardan beklenen ilk görev olarak görülmelidir ve bunu yapmayanlar, her türlü kötülenmeye müstehak kabul edilmelidirler. Çünkü, yukarıda da söylediğimiz gibi, demokrasi başlı başına bir fazilet değildir. Ancak tabîî hak ve hürriyetlere zemin hazırlaması açısından bir "vâsita değer" niteliği taşır ve bunu sağladığı ölçüde değerini korur.

Açık demokrasilerde seçimler çoğunluk sistemiyle yapılır. Meclislerin toplanmaları da böyle. Seçime katılmayanları hesaba katmayalım.

Katılanlardan çoğunun oyunu alarak meclise gelmiş bir milletvekili yüz oyun kaçını temsil eder? Dört yüz kişilik bir meclisin ikiyüz biriyle meclis toplanır. Bunun yüzde ellibiri; yani yüzbir kişi ile kânun kabul edilir. Burada iç hesaplaşmaların, kayırmaların, otoriteye, parti başkanına itaat gösterilerinin... hesabını yapmayalım. Acaba yüzbir kişi; meclisin, kendi seçmeninin ve bütün seçmenin yüzde kaçını temsil etmiş olur.

Bütün yüzde hesaplarını bir kenara koyalım. Halkın çoğunluğu ile bir karar alalım. Acaba bir tercih mutlak iyiyi ve doğruyu gösterir mi? Sözgelimi bir süre önce Azerbaycan'da seçim yapıldı ve halk çoğunlukla birine (Elçibey'e) oy verdi. Kısa bir süre sonra yapılan bir seçimde aynı halk, tam karşı saftaki birini (Aliyev'i) yüzde doksan küsur oyla seçti.

Şimdi, bu durumda acaba halk doğruyu ne derece bulabiliyor?

Acaba seçimlerde halkın kanâati tamamen kendisinin midir, yoksa; onu belirleyen mevcut iktidârın, menfaat gruplarının, sahip olunan işin, işyerinin... baskısı mıdır?

Acaba kânun teklifleri ilme ve objektif araştırmalara dayalı olarak mı verilir, yoksa sağdan-soldan gelen şikâyet ve dilekler üzerine mi? Eğer ikinci ise; kânun ve yönetmeliklerle uğraşanlar normalde işlerini yürütemeyenler değil midir? Bir okulda çalışan ve bilen öğrencilerin yönetmeliklerle ne işi olur? Buna rağmen değişik yönetmelik tembele ya da en azından normal olmayana verilen tâviz değil midir?

Buna benzer pek çok kusur ve zarar demokrasiye yöneltilebilir. Bu da onun yalnız başına ve mutlak olarak "iyilik" ve "fazilet" olmadığını gösterir. Zirâ, ortaya konan zulüm; ferdden de gelse, gruptan da çıksa, çoğunluğun oyuna sahip olsa onun "zulüm olma" vasfını değiştirmez. Buna karşılık adâlet de geldiği yerden dolayı değerini yitirmez.

Teokrasiden demokrasiye bütün idâre şekillerinin kendilerine göre eksik ya da fazla yanları vardır ve hepsinin merkezinde insan oturur.

Hiçbir insan mutlak olarak kötü, hiçbir insan da mutlak mânâda hatâ yapmaz ve kötülük işlemez değildir. Târihî devirlerde bunların örnekleri-ne bolca rastlanır.

Dün olduğu gibi bugün de her iktidâra gelenden, geliş tarzı ne olursa olsun, herkesin birşeyler ve hatta çok şeyler beklediği muhakkaktır. Yine sebep ne olursa olsun her iktidârın başarısızlıklarının olduğu ve hatâlarının bulunduğu bir vâkıadır. İdârede uygulanan kânunun niteliği, sözgelimi onun ilâhî kaynağa dayalı bulunması, onu icrâ edenin hatâ etmeyeceğinin teminâtı olmaz. Buna karşılık hiçbir iktidâr, isteyerek koltuğunu bırakıp gidemez. Bu insan tabına aykırıdır. Seçimlerde büyük çoğunlukla iktidâra gelenlerin, tekrar seçimi kazanmak için aynı seçim kânunlarında bir takım değişiklikler yaptığı her demokratik ülkede bolca görülen hâdiselerdendir.

Demek oluyor ki herşeye rağmen insanlar hata yapıp başarısız olmakla ve yine demek oluyor ki hatâlarına ya da beğenilmemelerine rağmen insanlar, elde ettikleri iktidârı elde tutmak istemektedirler. İşte, iktidâr değişiklikleri tarihî devirlerde çoğu kere kanlı olaylara sebep olmuştur. Hâdiselerin başka türlü olmasında öteki güçler gibi dinî gücün; İslâm'ın ya da Hristiyanlık'ın da fazla tesiri olmamış, olamamıştır. Sadece çalışan gruplar farklı görünmüştür.

Yirminci yüzyılda insanlık, tarihî hâdiselerden az-çok tecrübe kazanmışa benziyor. Ancak insanın kötülük damarlarının ameliyatla alındığı söylenemez. Yarının neler getireceğini kestirmek, kehânet işidir. Fakat, bugün olanı, iyi değerlendirmeye engel bir şey de görünmemektedir.

İktidârları kendi katkılarıyla, oylarıyla belirleyip yine kendi katkılarıyla değiştirebilme imkânı bugün insanın elde edebildiği en iyi imkân olarak görünmektedir. Bu, insana, olayları karşıdan seyretmekten daha fazla bir tatmin sağlar olmalıdır. İnsanın her zaman iyiyi seçemediği, ya da seçilen iyinin başarı gösteremediği bir vakıâdır. Burada da insan kendi sorumluluğunu taşımaktan ve kendi hatâsını görmekten büyük zevk duymalıdır. İnsanın ve insanlığın kaderi budur. Ve bizce demokrasinin varsa en büyük fazileti bu olmalıdır. İnsan bunu, gücü yettiğince kullanmalıdır.

İNSAN DÜŞÜNCESİNDE GURBET MEFHUMU - II

Ayşe Göktürk TUNCEROĞLU

"Eylül ayı gurbetten bahsetmek için en iyi aydır." diye söze başlamıştık. Ne var ki bizim gurbetimiz bir ayda bitecek kadar kısa değildir. Sonbaharın sarı rengi yerini kışın aklığına bırakır, kış baharın pembe beyaz renkleriyle kucaklaşır, gurbet devam eder.

Gurbet aylar boyu, seneler boyu, bâzen bir ömür boyu devam eder.

Gurbeti anlamak için "vatan"ın ne olduğunu anlamak lâzım demiştik. Ve bizim tarih mâcerâmızda "vatan"ı târif etmenin hiç de kolay olmadığını görmüştük. Ötüken Ormanları'ndan Viyana kapılarına, Ural Dağları'ndan Arabistan çöllerine uzanan bir coğrafyada at koşturan milletin vatanı neresidir?

"Kolaylık insanı öldürür, zorluk güzeldir." deyip yolumuza devam edelim.

Dilimizde vatan kelimesiyle eş mânâlı bir kelime daha vardır: Sıla... Daha doğrusu "gurbet"in zıddı "sıla"dır. Uzak kalınan ve özlenen, hasreti çekilen yer. Bununla ilgili olarak "dâüssıla" tabirini kullanırız: Vatan hastalığı. Batı dillerindeki karşılığı "Nostalji"dir ve psikolojik bir vaziyeti gösterir. Yabancı bir diyarda yalnız kalma sıkıntısı, ayrılık sıkıntısı, mutsuzluk. Doktorların dediğine göre, nostalji belirtileri yurt dışına çalışmaya gidenlerin ruhî rahatsızlıklarında belli başlı bir sebep olarak çok müşâhede ediliyor.

Öyle görünüyor ki vatan-gurbet anlayışı Karacaoğlan'ın 16'ncı yüzyılındaki kadar sâde değil. Fakat o günden bugüne değişmeyen bir nokta var: Gurbetin çilesi. Ne diyor Karacaoğlan?

*Bir yiğit gurbete gitse
Gör başına neler gelir
Merdin sılayı andıkça
Yaş gözüne dolar gelir.*

Bugün doktorların "nostalji" diyerek anlatmaya çalıştığı psikolojik vaziyetin dört mısralık târifidir bu.

Bir kaç yıl önce gazetede Azerbaycan'da bir dağ köyünü anlatan bir röportaj okumuştum. Köy halkı çok uzun ömürlü. Hastalık nedir bilmiyorlar ve yüz yaşını geçiriyorlar. Bu sağlıklı, uzun ömrün sebepleri araştırılmış. Hormonsuz, ilaçsız tabîî gıdalar ve temiz dağ havası yanında köy halkının gurbeti tanımadığı anlaşılmış. Evlenmeler köy içinde oluyor, kimse herhangi bir sebeple başka şehirlere taşınmıyormuş.

Gurbetin insanı yıpratdığı bir kere daha anlaşıyor. Peygamber Efendimiz de "Gurbet cehennemden bir tabakadır." buyurmamış mı?

Henüz "bizim olan vatandan ayrılık" demek olan gurbet üzerinde konuşuyoruz. Bu gurbet mefhumu yıllar boyunca bazı mânâ değişikliklerine uğramıştır. Gelişen, değişen, hızlanan hayat sebep olmuştur buna. Çok eski asırlara uzanmaya gerek yok. Yirminci asrın ilk yıllarında yaşayan büyüklerimiz için komşu köy ve kasaba, hele daha uzaktaki vilâyet gurbetti. Devrin ulaşım yetersizlikleri şehirleri, köyleri birbirine uzak tutmuştur. Ömründe hiç köyünden çıkmamış bir insan günün birinde kasabaya yerleştiğinde kendisine "gurbette" gözüyle bakmıştır. Sonra da bayram geldiğinde, etrafında gülen eğlenen insanlara bakıp sılaya seslenmiştir:

*Bayram gelmiş neyime,
Anam anam garibem.
Kan damlar yüreğime,
Anam anam garibem.*

Sıladakiler de benzer duygular içinde, gurbete gidenin ardından melûl mahzun düşünmektedirler zâten:

*Burası Muş'tur,
Yolu yokuştur,
Giden gelmiyor,
Acep ne iştir?*

Bundan güzel gurbet şiiri olamaz. Ancak önce, bir yanlıştın üzerinde duralım. Biz bu türküyü yıllardır, "Burası Muş'tur" diye bilirdik. Bilirdik de, Yemen Harbi'nden bahsederken Muş niye lâfa karıştırılıyor diye zaman zaman aklımıza gelirdi. Meğer söz konusu şehir "Muş" değil, "Huş" imiş. Huş, bugünkü Yemen Arap Cumhuriyeti'nin kuzeyinde küçük bir şehir. Türkü ilk yakıldığında "Burası Huş'tur" diye başlıyormuş. Zamanla halkımız "Muş"a döndürmüş. Öyle ya! Huş nere, Anadolu nere? Huş'u

hatırlamak kolay mı? Bunu da öğrenmek bana gurbette kısmet oldu.

O yıllar savaş yılları... O yılların insanlarına gurbeti savaş öğretmiştir. Savaş berâberinde yokluk, acı, ayrılık, ölüm getirmiştir. Osmanlı ülkesinin dört bucağına Anadolu'dan asker gitmiş, gidenlerin azı dönmüş; çoğu gittikleri, bazen adlarını bile bilmedikleri topraklarda şehit düşmüştür. Adlarını bilmedikleri o toprakların bir tek adı vardır onlar için: Vatan!.. Ne garip tecellidir, o Anadolu evlâtlarına vatan müdafaası "gurbet"i öğretmiştir. Askerlik de bir gurbettir. Bizim gurbet şiirlerimizin, türkülerimizin çoğu aynı zamanda asker şiiri, asker türküsüdür.

*Anu Yemen'dir
Gülü çemendir
Giden gelmiyor
Acep nedendir?*

İsimler, kafiyeler, vezinler değişiyor ama tema hep aynıdır; gurbettir, gidenin gelmemesidir. Her milletin hassas olduğu konular var. Türk milleti için bu hassas konulardan biri gurbet, sıra, ayrılık fikridir. Türkülerimiz açık bir delil:

*Bülbül ne gezersin Çukurova'da,
Eşin gelir bulmaz seni yuvada,
Kendin gurbet ilde gönlün sılada,
Ötme garip bülbül gönül şen değil!*

Yahut:

*Ham meyveyi kopardılar dalından,
Beni de ayırdılar nazlı yârimden,
Demedim mi nazlı yârim ben sana,
Çok muhabbet tez ayrılık getirir.*

Ayrılık fikri vazgeçemediğimiz bir ilham kaynağımızdır. Ulaşım vâsıtaları hızlandıkça, yaygınlaştıkça insanlar da yerlerinde duramaz olmuşlar, şehirler birbirine yaklaşmış, aynı ülke içinde "gurbet" anlayışı hemen hemen kalkmıştır. "Dünya küçüldü" diyerek dünyanın hiçbir yerini gurbet kabul etmeyen görüşte olanlar da var. Aynı vatanın içinde gurbet olmaz, doğru; fakat bence vatan hudutları dışında gurbet mesafelerle orantılı değil! Mesafe uzaksa da, yakınsa da, "bizim olan vatan"dan ayrıldıktan sonra, neresi olursa olsun gurbettir. Çünkü gurbet, vatandan uzaklık değil, vatandan ayrılıktır.

Gerçi daha "vatan"ın târifini de yapamadık.

Amerika'da doğup büyüyen çocuklarımız için "vatan" neresidir? Ana-baba Kırım'da doğmuş büyümüş, sürgünden sonra Türkiye'ye yerleşmiş, büyük çocuk Türkiye doğumlu, küçük çocuk Amerika doğumlu âilede "vatan" anlayışı nasıldır?

Bu soruların altından kalkamıyor, soruyu değiştiriyorum: Vatandan ayrılığın acı olması nedendir? Veya, niçin vatanımızda mutlu oluyoruz? Karacaoğlan'ın cevabı şöyle:

*Gittim gurbet ile geri dönülmez,
Kim ölüp de kim kaldığı bilinmez,
Ölsem gurbet ilde gözüm yorulmaz,
Anam, atam, bir ağlarım yok benim.*

Ve Karacaoğlan'ın şüphesi vardır:

*Gurbet ilde kıymatımız
Ya bilinir ya bilinmez.*

Birkaç yıl önce Taylandlı bir genç tanıdım. Phatom Patomaçi. Ülkesinin zenginlerinden biri imiş. Amerika'ya tahsile gelmiş. Ama Tayland'lı babanın parası New York'ta ne kadar iş görür?! Phatom taksicilik yapıyordu. Alış-veriş yapan kadınların eşyalarını yüklüyor, kapılarına bırakıyor, bahşiş alıyor. Polislerden kaçıyor, öyle ya, çalışma izni yok, kaçak çalışıyor. Onu her görüşte aklıma Karacaoğlan gelirdi. Belli ki ülkesine gittiğinde hürmet gören Bu Tayland'lı Amerika gurbetinde kıymeti bilinmeyenlerden olmuştu.

*Gurbet ilde pâdişahlık sürmeden
Vatanunda züğürt olmak yeğ imiş.*

Öyle midir gerçekten? Hemen hemen aynı devrin Dîvân şairi İstanbul'lu Bakî de aynı şeyi söylüyor:

*Cihânın nimetinden kendi âb ü dânemiz yeğdir
Elin kâşânesinden kûşe-i vîrânemiz yeğdir.*

Fakat bugün yüzbinlerce vatandaşımız ekonomik yahut başka sebepler yüzünden yabancı memleketlerde çalışıyorlar. Onlara bir de isim bulmuşuzdur: Gurbetçi! Yüzyılımızda çok hızlı gelişen teknik, eski asırların insanları için imkânsız olan şeyleri imkân dahiline sokmuştur. Ulaşım ve haberleşme kolaylıkları dünyayı küçülttü. Değişen hayat düşünceleri de değiştirebiliyor. Bugün artık "globalleşme"den söz ediyoruz. Küreselleşme! Diyorlar ki, yeryüzü büyük bir köy haline geliyormuş.

Öyleyse birgün başka gezegenlerde yaşamak mümkün olursa, meselâ Mars'ta iş bulup oraya yerleşen Türkler mi gurbet türkülerini söyleyecek?

Vatandan ayrılığın insana neden acı geldiğine, gurbetin neden zor olduğuna dâir, Dîvân şairi Nâbî'nin mısralarında da bir ipucu vardır:

*Künc-i gurbet gülşen-i cennet kadar canbahş
Dâr-ı gurbette bulunsa âşinâlardan biri.*

Eğer dostlardan biri bulunsa idi, gurbet köşesi cennet bahçesi gibi canımıza can katardı. O halde gurbetin çetin yüzü eşten, dosttan ayrılık olduğundan mıdır? Yabancı çehreler, yabancı bir dil, din, yabancı âdetler... Kalabalıklar ortasında kimsesizlik. Hayat alışılmıştan farklı ölçüler içinde cereyan etmektedir. Halbuki vatanda "paylaşma" vardır. Kültürü paylaşma... Ortak bir kültürü yaşama. Milleti yapan da bu ortak kültürdür zaten. Gurbet bu ortaklık olmadığı için mi zor gelir insana? Ben en çok bayram ve mâtemlerde gurbetin ağırlığını hissederim. Zira "paylaşma"nın ne demek olduğu en fazla bu ikisinde anlaşılır. En fazla bayramlarda ve mâtemlerde paylaşmaya, birbirimize ihtiyâcımız vardır.

Vardır, lâkin gurbette bu ikisini de "paylaşacak" insan bulamayız.

(Devam edecek)

DIYASPORADAKİ TÜRK KİMLİĞİ VE GENÇ TÜRKLER

Dr. Tâlip KÜÇÜKCAN(*)

Artık Türkiye dışında da geniş bir Türk kitlesi var. Sayıları 3.5 mil-yonu geçen diasporadaki Türklerin büyük bir çoğunluğu yaşadıkları ül-kelere demir atmış görünüyor. Çoğu, bulundukları ülkenin vatandaşlığına geçmek istiyor. 1960'lı yılların ilk yarısından itibaren dışa göç eden gur-betçiler bir süre sonra çalıştıkları ülkelere yerleştiler. İkinci ve üçüncü nesil gurbette doğup gurbette büyüdü. Anne-babaları için gurbet olan ül-keler bu gençler için anavatan durumunda. Çünkü orada doğup orada bü-yüdüler. Bulundukları ülke dilini Türkçe'den daha iyi yazıp konuşuyor-lar. Artan bir oranda Avrupa vatandaşı oluyorlar. Buna rağmen kimlikleri farklılıklarını koruyor. Bu yazıda Britanya'lı Türkler ve kimlik üzerine kısa bir değerlendirme yapıp, özellikle diasporadaki genç Türk neslinin eğitimini anabashlıklarla tartışmaya açacağım.

Toplumla birlikte içiçe olma ve başkalarıyla aynı ortamı paylaşma, iletişimi mecburi kılar. Medenî insanların içinde yaşadığı toplumdân so-yutlanması ve kapılarını başkalarına kapatması düşünülemez. Şüphesiz İngiltere'de yaşayan Türk toplumunun da kendi kabuğuna çekilmesi mümkün değildir. Ama başkalarıyla iletişim kurarken şu ya da bu şekilde kendinizi tanımlamak zorundasınız. Siz bunu yapmazsanız, toplumun di-ğer kesimleri size bir kimlik biçebilir.

Eğer siz başkalarının yakıştırmalarına itiraz etmeyi ciddiye almaz, gerçek kimliğinizi, görüşlerinizi ve olaylara yaklaşımlarınızı tanımla-mazsanız, herkes başkalarının yakıştırdığı kalıp yargılarla tanır sizi. Av-rupa'da yaşayan Türklerin bu konuda çok önemli sıkıntıları var.

Önyargılar sıkıntı doğuruyor

Avrupa'da hangi ülkeye uğrarsanız uğrayın, Türklerle ilgili bir yığın önyargı ile karşılaşrsınız. Bunun iki temel nedeni var. Birincisi Batı ül-kelerinde 'yabancı', 'göçmen', ve 'gastarbeiter' gibi kavramlarla tanımla-

(*) TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul

nanları sürekli toplum dışına itme ve onları kabullenmeme politikası. Yaşadıkları ülke vatandaşlığına geçenler bile hâlâ yabancı muamelesi görüyor bu ülkelerde. Önyargıları besleyen ve kalıcı hale getiren bir başka neden de sayıları üç milyonu aşan Avrupalı Türklerin ciddi anlamda kendilerini ortaya koyamamaları ve artık Avrupalı Türk olduklarını yeterince açık bir dille ifade edememeleridir.

Benzeri problemlerle Britanya'lı Türklerin de zaman zaman yüz yüze geldiğini hepimiz biliyoruz. Gerek Türkiye'den gerekse Kıbrıs'tan gelip Britanya'yı kendisine vatan edinmiş yüzbinlerce insan var. Bâzıları bunları Türk toplumu, bâzıları Türkçe konuşan toplum, bazıları da Kıbrıslı Türkler diye tanımlar. Bu bir esneklik ve yaklaşım zenginliğinden kaynaklanır. Buna rağmen zaman zaman toplum kendini ifade etmek ve tanımlamak zorundadır.

Özellikle içtimâî düzlemde etkili ifade ve temsil için ortak paydası geniş bir tanımlama stratejisi olmalıdır. **Britanya'lı Türkler** kavramı işte böyle stratejik ve bir o kadar da gerçekleri yansıtan bir tanımlama biçimidir. Çünkü bu ülkede yaşayanların çoğu Britanya vatandaşı. **Britanya'lı Türkler** belki toplumun diğer kesimlerinden daha çok yasalara saygılı, demokrasiye tutkun ve vergisini ödeyen bir kesim.

Britanya'lılık bir üst kimlik ve bir anlamda geniş bir şemsiye. Bu şemsiyenin altında İngiliz, İskoç, Galler, Pakistan, Hint ve Musevi vb. alt kimlikleriyle beraber Türk kimliği de bulunuyor. Ne yazık ki, Almanya, Fransa ve Belçika gibi ülkelerde yaşayan Türkleri içine alabilecek ve onların kimliğine tahammül edebilecek kadar geniş şemsiyeler yok. En kötüsü Almanya. Alman vatandaşı olabilmek için Türk vatandaşlığını rafa kaldırmanız gerekiyor. Almanlar hem Türkleri dışlamak için ellerinden geleni yapıyor, hem de bunlar uyumsuz diye yaygara yapıyorlar. Bu nedenle Britanya'lı Türk olmanın kıymetini bilmek ve sağladığı vatandaşlık haklarını etkili biçimde kullanmak gerekir. Vatandaşlık haklarını kullanmanın en etkili yolu, şüphesiz toplumla yakın iletişim kurmak ve Britanya'lı Türkler olarak yerel ve ulusal düzeyde siyasal hayata aktif olarak katılmaktır.

Britanya'daki Genç Türklerin eğitim problemleri

Diyasporadaki Türk çocuklarının eğitimi son derece ciddi bir konu. Başarı seviyesi düşük okullardaki Türk çocuklarının durumunu düzeltmek için Avrupa'daki resmi makamlar kınıcı bile kıpırtıdatmıyor. Nedense Türkiye de dışardaki Türk çocuklarına pek sahip çıkmıyor.

Türkiye'de olduğu gibi Avrupa'da da özellikle okul çağındaki çocuk-

lar ve gençler için yeni başlangıçlar demek olan eğitim maratonunu onların toplumdaki geleceğini belirleyen bir nitelik taşıyor. Her anne-baba gibi gurbetçiler de çocukları okula başlayınca heyecanla doluyor. Ama bu merak ve ilgi zamanla köreliyor. Gençler genellikle kendi başlarına bırakılıyor. Anne-babalar işlerini bahâne edip duruyor. Çoğunluk ne okula gidip öğretmenlerle konuşuyor, ne de çocuklarının gelişim problemlerini tâkip ediyor. Bu ilgisizlikten en çok zarar gören, en fazla yara alan kimlerdir dersiniz?

Elbette ki genç nesil. Hem çocukları başarısızlığa mahkûm eder, hem de hiç durmadan yakınır dururuz. Ya 'bizim çocuklar okumaya ilgi duymuyor' deriz, ya da 'nasıl olsa daha zaman var, ileride başarılı olurlar' diyerek işi kolaya alırız.

Hâli vakti yerinde olan, lokantası, tekstil işletmesi, turizm acentası gibi işlere sahip olanların bir kısmı da 'okumazsa gelir benimle çalışır' tavrındadır. Bu arada sayıları azınlıkta bir grup anne-baba da canla başla çocuklarının başarısı için çalışır, onların geleceğine, yâni İngiltere Türk toplumunun geleceğine yatırım yapmak için uğraşır. Okul dışı gün ve saatlerde kurslar düzenler veya çocuklarına özel ders aldırırlar. Bu gayretler ancak uzun vâdede meyve vermeye başlar.

Unutmamalı ki, çocuklarımız geleceğimizdir. Bizden sonraki neslin eğitime yatırım yapmak, katkıda bulunmak demek İngiltere Türk toplumunun geleceğine yatırım yapmak demektir. Ne yazık ki eldeki sonuçlar çocuklarımızın geleceğine yeteri kadar ilgi gösterilmediğini ve köklü yatırım yapılmadığını gösteriyor. Türk çocukları başarı sıralamasının sonlarında yer alıyor. Başarısızlığın temelinde yatan etken zekâ geriliği değil, ilgisizlik, umursamazlık ve vurdumduymazlık.

Kim istemez daha fazla avukatımız, doktorumuz, mühendisimiz, öğretmenimiz, siyaset bilimcimiz vb. olmasın? İş adamlarımızın başarısı ile övündüğümüz kadar, öğrencilerimizin ve bilim adamlarımızın başarılarıyla niçin övünmeyelim? Yüzlerce iş adamımız, sıfırdan başlayarak bugünkü başarılarına imza attı. Benzeri bir başarı hikâyesi eğitim ve kültür alanında niçin tekrar yazılmasın?

Çocukların ve gençlerin maddi ihtiyaçlarını karşılamak ve ceplerine bir miktar harçlık koymak onların başarılı olması için yeterli değildir. Anavatan'daki yetkililer de dışardaki genç Türklere yardım elini uzatmalı ve devletin imkânlarını onların başarısı için seferber etmelidir. Unutulmamalıdır ki yeni yetişmekte olan Avrupalı Türkler, Türkiye'nin Batı ülkelerine yerleşmiş elçileri durumundadır. Onların başarısı Türkiye'nin başarı hazinesine yazılacaktır.

CÂNİ CÂNAN DİLEMİŞ

Yrd. Doç. Dr. Ali Osman COŞKUN(*)

Divan Edebiyatımızın büyük şâiri Fuzûlî'den aldığımız bir beyit üzerinde düşüncelerimizi belirtmeden önce, bu edebiyatın en küçük nazım birimi olan "beyit" hakkında birkaç söz söyleyelim:

Bilindiği gibi bir beyit iki mısradan oluşur. Tek mısraın kapı, beyitin ise lûgat mânâsı "ev"dir. Eve kapıdan girilir. O halde beyitteki mânâyı anlayabilmek için de mısra kapısının sağlam, evin de muhteşem olması gerekir. Bir evde bulunan âile fertlerinin baba, anne ve çocukların veya büyükbaba-babanne, oğul ve torunların arasında nasıl bir yakınlık, sevgi-saygı bağıyla bağlılık varsa, bir beyitteki kelimeler de, âhenk, ritm vb., bedii (estetik) tefekkür ve form (şekil) yönünden birbirleriyle bağlı olmalıdır, diye düşünüyorum. Çünkü klasik şiirimizde beyit, mânâ bütünlüğüne sahiptir. Beyit tek başına olduğu (müfred) gibi, bir gazelin parçası da olabilir. Bilindiği gibi Divan Edebiyatımız beyit eşâsına dayalı bir edebiyattır. Gazellerin en güzel beytine "beytü'l-gazel" adı verilmektedir. Üstad Yahyâ Kemal bir gazelinde bu konuyla ilgili olarak;

Bir tek gazel bırakırsa yeter bir gazel-serâ
Her beyti ancak olmalı beytü'l-gazel gibi

demektedir.

Türk edebiyatının samîmi ve büyük san'atkârı, aynı zamanda lirik şiirimizin timsali olan Fuzûlî'den bir beyit alarak bunun üzerinde duygu ve düşüncelerimizi örnek beyitlerle de belirtmeye çalışacağız.

Cânî cânân dilemiş vermemek olmaz ey dil
Ne nizâ eyleyelüm ol ne senündür ne benüm
Fuzûlî

(*) Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi.

"Ey gönül, canı cânân (sevgili) istemiş, arzu etmiş vermemek olmaz, bize yakışmaz. Neden boş yere kavga edelim, o can ne senindir ne de benim."

Beyitin görünen mânâsından anlaşıldığı gibi, âşık (şâir) gönlü ile hasbihalderdir. Sevgili âşığın canını ya bizzat âşıktan istemiş ya da haber göndermiş "âşığım bana canını versin" diye. Âşık için bundan büyük mutluluk olur mu? Ama gel gör ki, gönül buna karşı çıkmaktadır. Hayır olmaz veremezsin! gibi sözler söylemiş olmalı ki, âşık gâyet mûnis bir şekilde, ey gönül neden hiddetleniyorsun, celâlleniyorsun, biraz sâkin ol! Sâkin sâkin düşün. O sevgili bizi adam yerine koymuş bizden çok kıymetsiz bir şey istemiş. Biz ise bu kıymetsiz şey yüzünden birbirimize duyuyoruz, kavga ediyoruz. Ne gereği var. Hem etraftan duyan bize ne der, hiç düşündün mü? Onlar demezler mi ki, 'âşıktan mâşuğu canını istemiş te onlar da vermemek için kavga etmeye başlamışlar, hatta yüksek sesle bağırarak yaygara koparmışlar!' Üstelik biliyorsun ki can bize emânettir. O ne senindir ne de benim. O ancak sevgilidir. Emânete bu zamâna kadar baktık, zamânı geldi îade etmemiz lâzım. Sonra Emânete hıyânetlik olmaz. Bilirsin ki törede, gelenekte böyle birşey yoktur.

Burada Necâtî Bey'i hatırlamamak elde mi? O sevgiliye canını vermek için dârağacına bile çekilmeye râzıdır:

Ayağı yer mi basar zülfüne berdâr olanun
Zevk ü şevk ile virür cân u seri döne döne

"Senin zülfüne asılanın ayağı yere değer mi, zevk ve büyük bir arzuyla canını döne döne verir".

Necâtî Bey, asılan, idam edilen insanın ayağının yere değmediğini, bu sebeble döne döne canını verdiğini ifâde ederken, aynı zamanda da sevinçten ayağının yere değmediğini de vurgulamaktadır. Hattâ döne döne'nin tekrar tekrar sevgiliye canını verir anlamını da hatırlatmaktadır.

Beyitimize dönelim ve canını sevgiliye vermek isteyen âşık tipine bir göz atalım: Âşık sevgilinin güzelliği karşısında kendinden geçmiş, âdetâ sarhoş olmuştur. Sevgilinin en ufak bir hareketi, tebessümü, gamzesi (yanbakışı) âşığı çılgına dönderir, haddinden fazla memnun eder. O bütün varlığı ile kendisini sevgiliye adamıştır. Sevgilinin güzelliği karşısında can nedir ki.. Canını vermeyi bile az bulur. Sevgili tarafından sık sık ihmâl edilse de, o vefalı, sâdık olduğu için, bu ihmâlê aldırılmaz. Hattâ sevgiliden gelen cevır ü cefâyâ göğüs gerer, dayanıklılığını, vefâlê olduğunu ispat etmeye çalışır. Çünkü âşığı yücelten de alçaltan da sevgilisi-

dir. Aşka, ıstıraba ne kadar tahammül gösterirse ünvânı o kadar artar. Gece-gündüz feryad etmesi, ağlayıp inlemesi, yanıp-yakılması âşıklık âlâmetindendir. Hem ağlar hem giderim misâli, derd ü gamdan asla şikâyet etmez. Âşık-ı sâdıklar mala, mülke, cana değer vermezler.

Ne var ki, rakiplerle sohbetlerinde bazan saflaşır, sevgilinin semtinden geçerken lüzumsuz konuşmalarda bulunur. Gelibolu Mevlevî Tekkesi şâirlerinden Neşâtî Ahmed Dede;

Ağyâre uyup kûyını gavgâ ile geçdik
Râz-ı dili bîgâneye ifşâ ile geçdik

diyerek bunu güzel bir şekilde ifâde eder. Yâni, "sahte âşıklara uyarak sevgilinin mahallesinden lüzumsuz şekilde konuşarak geçtik. Gönül sırrını, âşıklığımızı yabancılara, aşkı bilmeyenlere ifşâ ettik" denilmektedir. Biz bu gizli sırrı açıklamakla sevgiliye iyilik etmedik, bilâkis sevgiliyi dile düşürdük diyen şâirimiz bir anlamda dört yerin kutsallığına ve orada konuşulmayacağına işâret etmektedir. Kâbede, câmide, mezarlıkta ve sevgilinin semtinde lüzumsuz yere konuşulmaz.

Beyitin mânâsından biraz uzaklaştık zannederim. Tekrar beyite dönelim ve mânâyı iyice kavramaya çalışalım. Bilindiği gibi beyitlerde bir görünen bir de görünmeyen mânâ vardır. Aslında buna görünmeyen de dememek lâzım. Tül perde nasıl ki dışarıdan bakınca içeriği göstermiyor, dışarıyı kusursuz bir şekilde gösteriyorsa, beyitlerde de görünen mânânın altında ikinci hattâ üçüncü mânâ görülebilir. Bu beyitimizde de durum aynıdır ve beyit tasavvufîdir. Can bize Bezm-i Eleste Allah tarafından verilmiş bir emânettir. Yaratıcısı O'dur. Canlar yaratılmadan önce ervâhü'l-âlemde bir arada idiler.

İşte beyitin mânâsı bu kısa izahtan sonra tam yerine oturmaktadır. Sevgili Allah'tır. Can ancak ona verilir. Mümin, ancak imân ile kurtuluş bulur. Diğer bir söyleyişle fânî benliğini bâkî varlık içinde eritir. İrâde-i cüz'iyi ezelfî irâde olan irâde-i küllîye bırakır. Onun için âşık en kıymetli, en tatlı ve değerli varlığını sevgiliye (Allah'a) vermedikçe gerçek mânâda âşık-ı sâdik olamaz. Bu nedenle gerçek âşık nazarında canın zerre kadar ehemmiyeti olamaz. Şâir Âşkî;

Aşk-ı cânâna nihâyet bulmak istersen eger
Âşkiyâ şevk ile cân virmek gerekdir iptidâ

diyerek dile getirir.

Fuzûlî hakiki sevgilinin, güzelin Allah olduğunu belirtmekte ve bü-

tün güzellikler onun güzelliğinden bir yansımadır, görüşünü imâ etmektedir. Gerçi beşerî aşkı da ilâhî aşkı da tarif etmek pek güçtür. O ancak yaşanılarak elde edilir. Belh şehzâdelerinden İbrahim Edhem'i taç ve tahından eden, Hallac-ı Mansûr'u dâra çeken, Seyyîd Nesîmî'nin derisinin yüzölmesine sebep olan ilâhî aşk değil midir?

Gerek mecâzî, gerekse ilâhî aşk yakıcı bir ateş olduğu kadar çekicidir de.. Âşık ham demir, mâşuk miknatıs. Aşk eksenini etrafında bulunan bütün âşıklar bu miknatısa (mâşuka) kavuşmak için döne döne can ve serini seve seve verirler. Aslında âşıklar aşk ile diridirler, aşksız yaşanmaz. Yûnus'un deyiimiyle "ölen hayvandürür, âşıklar ölmez". Fakat tasavvufî mânâdaki aşka mâsîvâ engel olur. Dünyadaki yaratıkların hepsi sevilme-ye lâyıktır. Ama aşırı derecede bağlı olmak asla! Germiyanlı Şeyhî hâki-ki aşka ulaşmak, sevgili ile perdesiz sohbet etmek için cismin engel olduğunu bir gazelinde ne güzel belirtir:

Didim ki cân senünle bî-perde sohbet ister
Eydür şu şart ile kim olmaya cism hâyil

Tahsîl-i ilm-i aşkı âsân bilürdük evvel
Ömr âhir oldu olmaz hâsıl bu hoş hasâil

Evet, sevgili güzel olduğu kadar güzellik ülkesinin (kâinatın) sultanıdır. Âşık da bu ülkede köledir, kuldur. Kölenin malı olmaz. Şâirimiz gönüle bunu izah etmeye çalışır.

İzahına çalıştığımız bu konu ile ilgili Fuzûlî'nin Divanı'nda bir hayli beyit var. Bunlardan birkaçını örnek olarak belirtelim.

Eğer çıksaydı derdün cismden derdim ki cândır bu
Ne hâcet derdüni yeğdir demek cândan âyândır bu

"Eğer derdin vücudumdan çıksaydı, bu çıkan candır derdim. Senin derdin için, candan daha değerlidir demeye hâcet yok, onu cana benzetmemden bu anlaşılmaktadır".

Gönül ister ala bir bû ser-i zülfünden lîk
Vermeden cân diler almak sanır âsândır bu

"(Ey sevgili) gönül, saçından bir koku almak ister. Can vermeden onu almayı düşünür, zanneder ki bu çok kolay bir iştir".

Verse cân yetmese cânâne Fuzûlî ne aceb
Her kişi kim sever öz cânı için cânânı

"Fuzûlî can verdiği halde sevgiliye kavuşmazsa şaşılmamalı. Çünkü sevgilisini kendi canı (öz canı) için seven her insanın sonu budur".

Evet mecâzî aşktan hakîki aşka giden yolu şâirimizden aldığımız diğer bir beyitle noktalayalım.

Sen Fuzûlî yâr yolunda cân verirsın âkibet
İşitenler diyeler "innâ ileyhi râci'ûn"⁽¹⁾

"Fuzûlî sen eninde sonunda sevgilinin yolunda can verirsın. Bunu işitenler; "Biz, Allah'ın kuluyuz, Allah için varız ve (öldükten sonra) yine O'na döneceğiz" derler".

(1) Bakara, 2, âyet: 156

GURBET

*Yine gurbet, yine gurbet tütüyor çevremde
Çehreler başka, bakan başka, bakışlar başka
Başka bir yerdeyim artık, gülemem, gülsem de
Gurbet ellerde gülüş başka, gülen yâr başka*

*Yolların çizdiği her duyguda hasret görünür
Kahveden arta kalan telve de firkat görünür
Söyle âh söyle niçin yolcuna gurbet görünür
Gurbet ellerde gülüş başka, gülen yâr başka*

Mustafa TAHRALI
10.4.1982 / Ocak 1999
Fâtih - İstanbul

HOCA CÂHİT GÖZKAN

*Açtı kucak yetmiş sene mûsikî ve semâya
Etti taksim hem fakîre, hem pîr ü evliyâya
En nihâyet gezdi ûdu bir dönülmez meyanda
Geçti Câhit Gözkan Hoca bu dünyâdan ukbâya*

Av. Cemil ALTINBILEK
7 / Mayıs / 1999

DİNLE NEYDEN

Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ

Hız. Mevlânâ'nın ölümsüz eseri *Mesnevi*'nin kültür hayatımızda önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu kitap sâdece Mevlevîler arasında değil, tasavvufa ilgi duyan hemen bütün çevrelerde ve edebiyat meraklıları arasında devamlı olarak okunagelmıştır.

Mesnevi'nin bir çok şerhleri vardır. Mesnevi'yi açıklama işi kültür tarihimizde köklü bir geleneğe sahiptir. Eskiden Mesnevi okunan ve açıklaması yapılan Dârü'l-Mesnevi'ler vardı. Sâdece buralarda değil başka yerlerde ve bazı büyük câmilerde de Mesnevi açıklaması yapılırdı. Bu açıklamayı yapan yetkili kişilere "Mesnevihan" denirdi. Bu Mesnevi sohbetleri din, tasavvuf, edebiyat unsurlarıyla dolu bir kültür sofrası gibiydi.

Mesnevi'nin ilk 18 beytinin ayrı bir önemi vardır. Bu beyitlerin Mevlevîler arasında özel bir yeri ve değeri olduğu görülür. Manzum tercümelerinden biri şöyledir:

Dinle neyden, nasıl hikâyet eder?
Ayrılıklardan şikâyet eder:
Koptuğumdan beri kamışlıktan ben,
Ağlar kadın erkek, inleyişimden.
İsterim hasretle doğranmış yürek
Derdimi dökeyim feryad ederek!
Aslından kopup da ayrı kalanlar
Gene o kavuşma gününü arar.
Her mecliste geldim ben âh ü zâra
Eş oldum bedbahta ve bahtiyâra.
Her biri sandı ki bana oldu yar;
Lâkin aramadı bende ne sır var?
Sırrım feryâdımdan değildir uzak
O nûru yok sanır lâkin göz, kulak.

Gizli değildir can tene, ten cana:
 Canı görmek için izin yok sana.
 Yel değil, ateştir bu Ney'in sesi!
 Kimde bu ateş yok, sönsün nefesi!
 Aşkın ateşidir ki Ney'e düştü;
 Aşkın coşmasıdır ki meye düştü.
 Yardan ayrılanın Ney gönül sesi.
 Perdemizi yırttı onun perdesi,
 Ney gibi panzehir var mıdır böyle
 Hem uygun hem düşkün kim gördü, söyle?
 Ney kanlarla dolu yolları söyler,
 Ney Mecnun aşkını hikâye eyler.
 Bu akli kim anlar bîhuştan gayrı?
 Dile mahrem var mı kulaktan ayrı?
 Günler gam içinde vakitsiz soldu
 Günler yanlışların yoldaşı oldu.
 Sen varsın, günlerim ne gam gittiyse:
 Sen kal, temizlikte eşi yok kimse!
 Balıktan gayrısı suyuna kandı:
 Nasipsizin günü gecikip yandı.
 Pişkinin hâlini anlar mı ham?
 Söz kısa gerekir imdi vesselâm!
 (Feyzullah Sacid Ülkü)

Şerhler esnâsında üzerinde en çok durulan kısım, Mesnevi'nin ilk 18 beytidir. Bu bölümün ilk mısraları şöyle başlıyor: "*Bişnev în ney çün hikâyet mîküned / Ez cüdâyîhâ şikâyet mîküned*" (Dinle bu neyi nasıl hikâye ediyor / Ayrılıklardan şikâyet ediyor). Burada geçen sözlerin şerhlerinden bir demet sunmak istiyoruz.

"Bişnev", Farsça "işit, duy, dinle" gibi mânâlara gelir. İslâm medeniyeti çağlarındaki dînî edebiyat geleneğinde söze Allah'ın adıyla başlanır. Meselâ "Başlayalım söze bismillâh" ile denir. Mevlid nâzımı Süleyman Çelebi hepimizin âşınası olduğumuz şu sözler ile konuya girer: "*Allah adın zikredelim evvelâ / Vâcip oldur cümle işte her kula*".

Mesnevi'de böyle bir başlangıç bulunmayışı dikkati çeker. Bu konuda Mesnevi yorumcuları çeşitli açıklamalar getirirler. En yaygın izaha göre: Besmele "B" harfi ile başlar. "Bişnev" sözü de "B" ile başlamaktadır. Bu, besmelenin yerini tutabilir.. Şu söz yaygındır: "Kur'anda ne var-

sa Fatiha sûresinde, Fatiha'da ne varsa Besmelede, Besmelede ne varsa başındaki "B" harfindedir. Hz. Ali'ye atfedilen *"Ben B harfinin altındaki noktayım."* sözü de burada zikredilir. Bu, vahdet noktasıdır. Cenab-ı Hakk'ın ilk zatî tayyününe işaretler ve sır-ı insan onun mazharıdır..

Mesnevi'nin, "Bişnev=işit" sözüyle başlamasının bir hikmeti de şudur: Kur'anı Kerim'deki ilk âyet "İkra'=oku" sözüyle başlar. Kur'an'ın bir mânevî tefsiri sayılan Mesnevi'nin "dinle" sözüyle başlaması bundan mülhemdir. Âyette *"Kur'an okunurken onu dinleyin ve sükût edin."* (A'raf 7/204) buyrulur. Kur'an-ı Kerim'in bir tefsiri sayılan Mesnevi'yi de iyi dinleyin, denmek istenmiş olabilir.

Tasavvuf eğitimi alanında en başta gerekli olan şey dikkatle dinlemektir. Söylenenleri can kulağıyla dinlemek, anlamak ve onları benimsemek, hâl edinmektir. Hz. Mevlânâ'nın başka yerlerde de söylediği gibi:

"Anadan doğma sağır olan, hiç dinlemediği için sağır olur, konuşamaz. Çünkü konuşmak için önce dinlemek gerekir. Söze kulak yolundan girilir." (Mesnevi I, beyit: 1626-27).

NEYDEN MURAT

Mesnevi'nin ilk beyti *"Dinle bu ney'den..."* diye başlıyor. Nedir ney? Burada zengin bir ney sembolizmi ile karşılaşırız. Mesnevi şârihleri ney'i uzun uzun yorumlamışlar, bu vesile ile tasavvuf eğitimi, din kültürü ve mûsikî ile alâkalı düşüncelerini ortaya koyma fırsatı bulmuşlardır.

Yapılan benzetme ve yorumlar rastgele olmayıp, maddî ve mânevî yönlerden çeşitli ilgiler kurulmaya çalışılır. Doğrudan doğruya bir mûsikî âleti, bir saz olarak da ele alınan neyin benzetildiği başlıca unsurlar şunlardır: Âdem Peygamber, Hz. Muhammed, Hz. Mevlâna, Mürşid-i Kâmil, İnsan-ı Kâmil, mü'min kişi, âşık kişi, gönül ve kalem.

1) **Kâmil İnsan:** En çok üstünde durulan kâmil insan benzetmesidir. Bu beyitte neyle kastedilen şey kâmil insan dediğimiz olgun, yetkin, üstün insan tipidir. Neyle kâmil insan arasında çeşitli bakımlardan benzerlikler vardır. En başta şekilleri benzer. Her ikisinin de yüzleri hafif sararmıştır.

Bilindiği gibi ney kamıştan imâl edilir. Ama her kamış ney yapımına elverişli değildir. Hangi bölgenin ve ne türde kamışları ney için uygundur? Hangi mevsimde kesilmelidir? Bunu uzmanları bilir. Bir çok kamış kesilir, ama içinden birkaç tanesinden uygun ney elde edilir.

Kesilen kamış hemen akabinde ney yapılmaz. Uzun bir bekleyiş süresi gerekir. Uygun ortamda kurumması, bir takım dikkatli ve hassas iş-

lemlerden geçmesi lâzımdır. Bu bir nevî olgunlaşma sürecidir. O sırada kamış kuruyup sararır. İçi boşalır ve sonunda gerekirse ateşle yâni kızgın demirle dağlanarak temizlenir. Göğsünde yedi tane delik yeri belirlenir. Neyin delikleri özel bir kızgın demirle açılır. Boğumlarına teller bağlanır. Ayağına mâdeni halka geçirilir. Başına başpâre takılır. Zaman zaman özel bir yağla yağlanır. Denemelerden geçirilir. Nihâyet ses verecek hâle gelir. O ilâhî nağmeleri çıkarabilmesi için usta bir neyzenin parmaklarına, dudaklarına ve nefesine ihtiyaç vardır. İşte ancak ondan sonradır ki içimizi titreten, bizi ötelere âlemine alıp götüren, o lâhûtî nağmeler, o yakın sesler ortaya konabilmektedir.

İnsân-ı kâmil de böyledir. Neyle aynı mâcerâyı paylaşır. Neyin bağrında da yedi delik vardır, insanın başında da. Olgun insan doğuştan kabiliyetli ve seçkin yaradılışlı kimseler arasından çıkar. Tasavvufî anlamda kemâle ermek, bunun yolu demek olan seyrü sülûk son derecede çileli bir iştir. Önce kamışlıktan koparılacak, bu işe aday olmak gerekir. Bu safhada sıradan bir yakacak maddesi olarak kalınabilir de. Ne diyor Yunus Emre:

*Kur'ağacı niderler kesip oda yakarlar
Her kîm âşik olmadı benzer kuru ağaca
Bir kuru ağaç idim yol üzre düşmüş idim
Er başa nazar kıldı tâze civan oldum ben*

Tâze civan olmak bir bakıma olgunlaşma yoluna girmek demektir. Bu bir istîdat ve nasip meselesi olduğu kadar ayrıca kuvvetli bir irâdeyi gerektirir. Kamışla insanın farkı da buradadır. Elverişli bir kamış, usta elinde iyi bir ney hâline gelebilir. Ama insanın sâdece mürşid himmetiyle kemâle ermesi zordur. Kendi gayretinin de buna eklenmesi gerekir.

*Çeşmelerden bardağın doldurmadan kor isen
Bin yıl anda durursa kendi dolası değil (Yûnus Emre)
Bir pınarın başına bir destiyi koysalar
Kırk yıl anda durursa kendi dolası değil (Ümmî Sinan)*

Olgunlaşma yolu, zahmetli ve çileli bir yoldur. Ney olacak kamışın içinin boşalması gibi insanın da içinin temizlenmesi gerekir. Kural açıktır: Boşalmadan dolmak yoktur. İnsanın boşalması "mâsivâ" denilen, Allah'tan gayri işleri terk ile başlar. Mâsivâ maldır, evlâttır, paradır, mevkiidir, konfordur, lûktür veya canımızın çektiği basit bir şeydir. Bunları terketmek, onlarla hiç ilgilenmemek demek değildir. Bunlara ancak lââyık

olduğu kadar değer vermek, onları put haline, tanrı haline, hayatın yegâne amacı haline getirmemek demektir. "Geminin yüzmesi için mutlaka su lâzımdır. Ama su geminin içine girerse onu batırır." Mâsivâ sevgisini kalbimize kadar sokmayacağız. Para cebimizde bulunacak gönümüzde değil. Kalb/gönül sâdece Tanrı sevgisinin ve ilgisinin merkezi olacaktır. Kurân-ı Kerim'de *"Mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın"* (Münâfikun 63/9) buyrulur. Bir başka âyette de *"Ticâret ve alışverişin kendilerini Allah'ı anmaktan alıkoymadığı kişiler"*den (Nur 24/37) övgüyle söz edilir. Ekonomik faaliyetlerle uğraşmanın denmez.

Burada bir hassas denge söz konusudur. Bu dengeyi sağlayabilmek sanıldığı kadar kolay değildir. "Nefs" dediğimiz ve isteklerin arzuların aşırı ihtirasların merkezi olan gücü kontrol altında tutmak zordur. Bu çok ciddi bir çabayı gerektirir. Onunla mücâdele "Büyük savaş" olarak nitelendirilmiştir. Ney yapılacak kamışın kızgın demirle dağlanmasından daha güç bir gayretin gösterilmesi icâbeder. Çünkü nefis kendi içimizdedir, bizim bir parçamızdır, yaradılıştan getirdiği aşırı istekleri, kibirleri, gururları, benlik ve bencillik duygularını etkisiz hale sokabilmek gerçekten zordur.

Ama belirttiğimiz gibi boşalmadan dolmak yoktur. *"Sen çıkınca aradan / Kalır seni Yaradan."* Kötü huylardan boşalan iyi huylarla dolacaktır. Cehlinden boşalan ilimle dolacaktır. Mâsivâdan boşalan Hak bilgisiyile süslenecektir. Fenâfillâh'tan sonra Bekâbillâh gelir. Bu kemâl yolculuğunu tamamlayıp olgunluğa eren kimsenin bir ayağı ilâhi âlemde bir ayağı beşerî âlemedir. O etrafına ışık saçar. İçi boşaldığı, nefisini altettiği için hasbîdir, fisebilillâhtır; onun için de verimlidir. Semâzenin hareketinde sembolize edildiği gibi Hak'tan alır, halka verir.

Bu noktada neyle kâmil insan arasında bir benzerlik vardır. Neyden çıkan sesler aslında neyzenin nefesinin eseridir. Ney o nefesin ses hâline dönüşmesine vâsita olmaktadır. İşte kâmil insandan zuhur eden olgunluklar güzel davranışlar ve iyi haller de yüce Allah'tandır. Ney, neyzen olmaksızın ses çıkarmadığı gibi, insan-ı kâmilin her türlü hali de Hâlîk Taâlâ'dandır. Ama bunlara vasita olacak kemâle ermek de en büyük mutluluktur.

*Neye halketti deme Hazret-i Mevlâ nây'ı
Halka öğretmek için Hz. Mevlânâ'yı*

2) Hz. Muhammed (a.s): Söz konusu beyitte "ney" ile kastedilen bir mânâ da Hz. Muhammed Aleyhisselam olabilir denmiştir. Bu neticeye

"Ebced hesabı" yardımıyla varılmaktadır. Ebced hesabına göre Arap harflerinin herbirinin sayı değerleri vardır. Bildiğimiz gibi kültürümüzde ebced hesabının belli bir yeri bulunmaktadır. Bilhassa tarih düşürmede yaygın olarak kullanılmıştır. Harflerin sayısal değerlerinden hareketle birtakım bağlantılar kurmak kültüre bir çeşni kâtmıştır. Temel inançları keyfî bir şekilde sarsacak boyuttaki "Hurûfilik" ölçüsünde olmadığı takdirde ebced hesabını kullanmak bizde hoş karşılanmıştır denebilir.

Ney eski yazı olarak iki harftir: Biri "nun" (N) ve biri "ye" (Y)'dir. Bu iki harfin değeri ebced hesabıyla altmıştır. "Sin" harfinin karşılığı da altmıştır. "Sin" Hz. Peygamberin isimlerinden biridir. Nitekim Cenab-ı Hak 36. Sûrenin başında ve bu sureye isim olacak şekilde "*Yâsîn*" (*Ey Habibim Muhammed*) buyurmuştur. Tefsirlerde bu yoruma da yer verildiği görülür (Bk. Elmalılı ve S.Ateş tefsirleri, Yâsîn sûresi). Öyleyse "dinle neyden" sözünden murad "Muhammed'den işit" demek olur. Muhammed (a.s.)dan işitmek Allah'tan işitmektir. Dolayısıyla bu ifâdedeki bir mânâ da Hak kelâmını dinle demektir.

3) **Kalem:** Ney sözlükte kamış anlamına gelir. Müzik âleti olan neyin kamıştan yapılması gibi eskiden kalemler de kamıştan imâl edilirdi. Kalem yapılacak kamış, neyde olduğu şekilde uzun işlemlerden geçer, hattâ bir süre belli sıcaklıktaki gübrenin içine gömülür, orada kalem yapımına elverişli kıvâma gelirdi. Daha sonra yontulur, makta' denilen âlet üzerinde ucu, belli bir açıda kesilirdi. Bütün bunlar ustalık isteyen işlerdi. (Bk. M.B.Yazır, *Kalem Güzeli II*, D.İ.B. yayınları, Ankara 1974).

Kültürümüzde kalem kutsaldır. Kur'anı Kerim'in ilk inen ayetlerinde "*Oku, senin Rabb'in nihayetsiz kerem sahibidir. O, kalemle yazıyı öğretti*" buyrulmuştur.

"Dinle neyden" derken Hz. Mevlâna isteklilere şöyle seslenmektedir: Ey Hak tâlibi olan, kalemin yazdığı sözleri işit ve onun dilinden akan sırları dinle. Gör ki hal diliyle ne söyler, mânâ lisanıyla neler anlatır...

4) **Mesnevî:** Neyle kastedilen Mesnevi olabilir. Mevlâna Celâleddin'in "Dinle neyden" sözleriyle başlayan, mesnevi tarzında yazılmış 25618 beyitten oluşan 6 ciltlik bu kitabı onun en meşhur eseridir. Gerçi zâhiren Mesnevî'nin hikâyeleri ve mânâları açık görülür. Lâkin hakikatte gizli sırlar ve ilâhî ilhamlarla doludur. Ney gibi o da derin sırlar ihtivâ eder. Ney-kalem ilişkisinde olduğu gibi neyin, Mevlâna'nın bizzat bu eserini temsil ettiğini düşünmek mümkündür. Buna göre "Dinle bu neyi" karşılığında "Mesnevî'yi, bu eseri dikkatle dinle veya oku" şeklindeki bir yorum da söz konusu edilmiştir.

5) Ney (Mûsikî âleti): Bu beyitte ney ile kastedil n mûsikî âleti olan nefesli sazlardan neydir, n y-ı şeriftir. Hz. Mevlâna "Bu m b rek âleti dinleyin, ney'e kulak verin" demek istemiştir. Zira ney'in sesi herbir sazın sesinden daha yakıcıdır. Dinleyenin kalbine rikkat verir. Aşk ehlini vecde getirir. Bu sebeple bildiğimiz ney Hak  şıklarının ruhlarına kelimersiz ve sözsüz olarak, ama çok etkileyici biçimde hitaplarda bulunmuş olur.

O sâde, o basit  letten bu derece yakıcı etkileyici sesler nasıl çıkıyor? Ney'de sâdece notalar seslendirilmiyor. Sanki ona neyzenin ruhu ve kalbinin ritmi de aksediyor. Ney'i dinlerken geçmiş zamanlardan s z l p gelen s fiy ne bir hass siyet hissederiz. Onun sesiyle "Elest bezmi"nin neşvesini yeniden hatırlayanlara hak vermemek mümkün müdür?

NEYİN HİKÂYESİ

Ney'in oluşmasıyla ilgili hoş bir efs ne vardır. Rivayete göre Mir c Gecesi'nde yüce Allah habibi, sevgili peygamberi Muhammed Mustafa (s.a.v.) Hazretlerine bir hayli sır veya doksan bin kelime söylemiş. Hz. Peygamber de bunların otuz binini halka ayan, otuz binini seçkinlere beyaz, otuzbinini de nihan etmiş (saklı tutmuştur). Bu arada Allah'ın aslanı Hz. Ali'ye de bir hayli sır ifşâ buyurmuş ve bu sırları kimseye zinhar f ş etmemesini (sakın a ıklamamasını) tavsiye ve emir buyurmuştur. Fakat Cenâb-ı Murtaza (Hz.Ali) bu sırta tahammül edemeyerek, nihayet içi boş bir kuyuya varıp sırrını ona söylemek mecburiyetinde kalır. Bir müddet sonra bu tesirle k r kuyu şu ile dolmaya başlar, taşar ve yanında bir ney (kamuş) biter. Bunu bir  oban keserek kaval yapar ve  almaya başlar. Kavalalı duyan Hz. Peygamber: "Y  Ali, niçin sırları ifşâ ettin?" diye sorar, Hz. Ali'de: "Y  Res lullah halktan hiç kimseye ağzımı açmadım", cev bını verir. Res lullah: "Ya bu sır nedir, o sır değil midir?" buyurur. Hz. Ali dinler, görür ki o sırdır. Hemen Ris letpenah'tan özür dileyip: "Y  Res lullah daha fazla tahammül edemediğim için kırd  boş bir kuyuya söylemiştim" der.

Bunun  zerine Allah Res l : "İşte bu ney bu sırları kıy mete kadar söyler." buyururlar.

AYRILIKTAN şİKâYET

Beytimizin ikinci mısraında ney'in "ayrılıklardan şikâyet ettiği veya ayrılık derdini anlattığı" ifâde edilir. Bu ne demektir?

İnsan ezelde, bezm-i e ette Rabbinin huzurunda ve O'nunla birlikte

idi. Bu dünyaya gönderilmek, hele beden kalıbı içine girmek bir nevi ayrılıktır. Asıl vatandan uzak düşen kimse ayrılık acısı ve elem duyar. Eski vatanda mutluluk ve ferahlık içinde idiyse üzüntüsü daha da artır. Cenâb-ı Hakk'ın huzurunda bulunmak, O'nun hitâbına mazhar olmak elbette büyük mutluluktur. Gönül ehline göre gerçek vatan orasıdır. Uyanık insan nefsin tuzağı ve dünyanın aldaticılığından kurtulup kemâle ererek, tekrar aslî vatanına dönmedikçe, yâni saadet içinde Rabbine kavuşmadıkça ferat ve figanı dinmez. Ona göre burası gurbet diyâridir.

Ney de böyledir. O da sulu ırmaklarda gelişmekte, sürur içinde cana can katan rüzgârlarla sallanmakta ve kendi dilince zikr ü tesbihte idi. Bir gün ansızın kader kılıcıyla yerinden koparıldı. Nice zaman ayrılık ateşinde kurudu, bağı delik deşik edildi, bunca riyâzet ve mücâhedelerden sonra kâmil bir üstâda erişti. Onun nefesiyle birleşip, onun sırrına mazhar oldu, dilsizken ses çıkarır hâle geldi. İç hallerinden, geçmiş mâcerâsından ve gizli sırlarından haber vermeye başladı. Vatanından ve dostlarından ayrı ve uzak oluşunun hüznüyle içinin derinliklerinden anlatmaya, hikâye etmeye koyuldu.

MÛSİKÎ BEYANINDADIR

Tasavvuf kültürü içinde, özellikle Mevlevîlik'te bu konularda daha bir çok açıklamalarda bulunulmuştur. Bütün bunlar bir bilgi ve kültür unsuru olduğu kadar, tasavvuf eğitiminde yardımcı motifler sayılır. Böylece bilgi, san'at ve eğitimin el ele vererek daha iyi sonuçlara ulaşıldığını söyleyebiliriz. Bütün bunları bir yana bırakıp ney'in bir saz, bir mûsikî âleti olduğunu gözden uzak tutmayarak, bu alana, mûsikîye dâir bir kaç söz söylemeden geçmeyelim.

Din duygusu gibi güzellik duygusu da, insanın yaradılışında mevcuttur. Güzele ve güzelliğe karşı duyulan bu ilgi ve meyil neticesinde çeşitli sanat eserleri ortaya çıkmıştır. Mûsikî de bunlardan biridir. Bir tarife göre, musiki sesleri kulağa hoş gelecek şekilde düzenlemektir.

Mûsikî, güzel sanat dalları arasında mühim yer tutar. Hadis-i şerife göre *"Allah güzeldir, güzelliği sever."* Allah'ı en güzel varlık bilen, kâinatı O'nun güzelliğinin tecellisi olarak kabul eden bir inanışın, mûsikîyi ihmal etmesi düşünülemez. Çünkü mûsikî de bir tür güzelliğin ifâde aracıdır. O, sesler arasındaki uyum ve âhenkle meydana gelir. Melodi güzelliği olarak hissedilir. Hz. Dâvud güzel sesiyle meşhurdur. Kur'an-ı Kerim'de çirkin sestten hoş bir ifâde ile söz edilmez. *"Seslerin en kötüsü merkep sesidir."* (Lokman 31/19). Hadislerde de Kur'an'ın güzel

sesle okunması tavsiye edilir. Hz. Peygamber (a.s) güzel sesle Kur'an okuyanları takdir etmiş, Bilâl-i Habeşî'yi özellikle sesi güzel olduğu için müezzin olarak görevlendirmiştir. "*Kur'an'ı seslerinizle süsleyiniz, güzel-leştiriniz.*" buyurmuştur.

Müziğin çoğunlukla istismar edilmesi ve kötüye kullanılması, onu reddetmeye sebep olamaz. Kötüye kullanılmayan hemen hiçbir şey yoktur. Dünyânın herhangi bir yerinde olsun hileden, veya yalandan tamâmen arındırılmış bir alış verişi düzenine rastlayamayız. Alış verişte ve ticarete çoğunlukla hile bulunuyor diye, ekonomik ve ticârî işlemlerin mübah olmadığını söylemek veya bunu, uygulanması güç bir yığın şarta bağlamak ne kadar yanlış olurdu! Aynı şekilde kötüye kullanılıyor diye, müziğin mübah olduğunu söylemekten kaçınmak veya çok ağır şartlar altında, sâdece bâzı türlerine izin vermek de o kadar yanlıştır.

Müzik türlerinden biri de din mûsikîsidir. Dînî mûsikî içinde tasavvuf veya tekke mûsikîsi başta gelir. Büyük bestekâr ve mûsikîşinaslarımızın çoğu tekkelerde, özellikle de Mevlevî dergâhlarında yetişmiştir. Öyle diyor Hz. Mevlânâ: "*Hikmet sahibi kişiler bu mûsikî nağmelerini göklerin dönüşünden aldıklarını söylerler. Halkın tanburla çaldığı, sesle söylediği ezgiler, gökyüzünün sesidir (...)* Şu halde güzel sesi dinlemek âşıkların gıdasıdır. Çünkü güzel ses dinlemede kalb huzuru ve Allah'a kavuşma zevki vardır." (Mesnevi, IV, beyit: 733-742).

Dergâhlardaki tasavvuf mûsikîsi, insan ruhunu yükseltmeye yarayan bir ön çalışma idi. Üst kattaki hakikatleri insanlara sunmak için kullanılan bir merdiven durumundaydı. Bir başka ifâdeyle mûsikî, mânevî kirlere arınma ve kötü huyları yok etme vâsıtasıydı. Bu cenge de *zikir* ve *ya mukâbele* denirdi.

Meselâ ney'in başlıca enstrüman olduğu Mevlevî semâında "mukâbele esnasında ölen ölür, kalan kalır. Amma ortada ne kan vardır ne kırılınç. Kılıcın, kalkanın, topun, tüfeğin yapacağı iş, güzel sese güzel söze bırakılmıştır... Mûsikînin kumanda ettiği Sultan Veled Devri sona erip herkes olduğu yere oturunca, mutrip hey'eti sûr üflenip hayâtın son bulunduğu bir dünyâda imişçesine derin derin susar ve işte o zaman da san'at ile vecdin müşterek sesi yükselmeye başlar. Buna san'at denir. Denir amma ne olduğunu Allah'tan başka bilen yoktur. Belki de o, na't ismiyle Allâh'a, Allah katına açılan kapıdır. Dinlersiniz ölürsünüz, dinlersiniz dirilirsiniz, dinlersiniz yok-var olursunuz. (Boğaziçi'nde Tarih, 177)

Bir ihtişamlı dünyaya ses ve tel kudretiyle hâkim olan tasavvuf mûsikîsi, sâdeliği ve içtenliği ile, kültür seviyesi çok değişik ve farklı insan-

lara aynı anda ve aynı heyecanla hitab etmiş, onları tesir sahasına alabilmiştir. İyi icrâ edilen bir yanık ilâhi, korodan dinlenen bir Tekbir veya Salât-ı ümmiye yahut bir Mevlevî âyini, en katı kalbleri dahi yumuşatır, tarifsiz âlemlere yükseltir. Duyguları bizim mûsikîmiz kadar derinlikle anlatabilen bir başka mûsikî azdır sanıyoruz. Usta elinde bir neyin verdiği-
ğini, çok defa 200 kişilik bir orkestra veremez.

Hz. Mevlânâ buyurur: *"Def sesini duyunca, can şarabı bir tutam ok alır ve bedene atmaya koyulur. Böylece bedende görülmemiş bir tatlılık belirir; neyden, neyzenin dudağından dile, damağa âdetâ bir şeker tadı gelir (...) Ney nedir? O, üstün ve güzel sevgilinin öptüğü şeydir... Aslında ney bahânedir; bu işler neyin harcı değil, ancak o sevgilinin, o devlet kusunun kanat sesidir bunları yapan!.."* (Gölpınarlı, 58-59, *Divan-ı Kebir*'den naklen)

Şüphesiz mûsikî bir gâye değil vâsıta'dır. Dînî-tasavvufî düşünce sistemi içinde gâye Allah'tır, O'na yol bulabilmektir. San'atkârın ve dinleyeninin işi, sâdece estetik zevki tatmin etmek değildir. Birliğin ve nûrun perdesini aralayarak, hakikatin bilinmesine yol bulmaktır. Allah'ın "Cemal" isminin eseri olarak var olan her güzellik, sanatkârın faaliyeti sonucu hissedilir hâle gelmektedir. Mûsikî bunu sesler dünyasında icrâ eder.

San'atkâr bu şuurda olursa başarısı daha da artır. İdeal san'atkâr Allah için söyleyen, Allah için çalan sanatkârdır. İşte Tanrı için çalan bir san'atkâr örneği ve ulaştığı netice; bir Mesnevi hikâyesi:

İHTİYAR ÇALGICI

Hz. Ömer devrinde ihtiyar bir çalgıcı vardı, çok güzel çeng çalardı. (Çeng: Kânun gibi fakat dikine tutularak çalınan bir saz, harp, ıklık). Eğlence meclislerini ve toplantıları onun nağmeleri süsler, onun sesinden kıyametler kopardı. Sesi İsrâfil'in sesi gibi ölümlerin bedenlerine can bağışlardı. Onun nağmelerini dinleyen fil bile neredeyse kanatlanırdı.

Çalgıcı zamanla ihtiyarladı, kamburlaştı, artık eskisi gibi çalamaz oldu, kimseler onu dinlemek istemiyordu. Vaktiyle bol parası olmuş fakat gün kazanıp gün yemişti. İyice yaşlanıp zayıflayınca parasız kaldı, yiyecek kuru ekmeğe muhtaç hâle geldi. Eski itibarlı ve mutlu günler gerilerde kalmıştı. Yalnız, çaresiz, ümitsiz ve aç idi. Sonunda şöyle niyaz etti:

"Tanrım, bana uzun ömür ve bir çok imkânlar verdin, benim gibi de-
ğersiz birine lûtuflarda bulundun. Yetmiş yıldır isyan edip durdum, ben-
den bir gün bile ihsanını kesmedin. Ama ne yazık ki artık para kazanamı-

yorum. Şimdi senin konuğun olmak istiyorum. Bu titreyen elim ve çatallı sesimle sazımı yalnızca senin için çalacağım, gayri ben seninim!.. sesimi duyar mısın?.."

Sazını omuzlayıp yola düştü. Ağlayıp sızlayarak Medine mezarlığına vardı. Ücretini Allah'tan isteyerek çalacaktı. Sazına düzen verdi. Kendini Allah'ın büyüklüğüne, Rahman ve Rahîm oluşuna bıraktı. Uzun uzun ağladı ve âletin sesini semâlara duyurmak istercesine yükseltti, çaldı çaldı. Nihayet yorgun düştü, başını yere koydu, sazını yastık yaptı, mezar toprakları içinde uykuya daldı.

Tam o sırada halife Ömer'e Hak bir uyuklama hâli verdi. Yere uzanıp kendinden geçti. Rüyasında gâipten bir ses: "Ey Ömer, mezarlıkta ihtiyaç içinde kıvranan has bir kulumuz var; yanına bir miktar para al, onu bul ve gönlünü hoş eyle!.." diyordu.

Hız. Ömer telâşla yerinden sıçrayıp, elinde para kesesi, muhtaç kişiyi aramaya koyuldu. Mezarlığı dolaştı, ihtiyar çalgıcıyı gördü, onun aradığı kişi olmasına ilk nazarda ihtimal vermedi. Hak bana "Bizim has, makbul ve mübarek bir kulumuz var." diye seslendi. Bu çalgıcı parçası nasıl seçkin kullardan olur? şeklinde düşündü.

Sonunda başka kimseye rastlayamayınca, ihtiyarı uyandırdı, şaşkınlığını giderip müjdeyi verdi: "Tanrı sana selâm ediyor, halini hatırını soruyor. Çok sıkıntı içindeymişsin, şimdilik şu bir kaç dinarı saz çalma ücreti olarak al, harca da bitince yine bana gel." dedi.

Bu sözleri işiten ihtiyar çalgıcı kendini yerden yere vurup ağlamaya ve yalvarmaya başladı: "Ey büyük Allah'ım! Merhamet ve ihsânının yüceliği karşısında yerlere geçiyorum." Sonra yanındaki emekdar sazını yere vurdu ve parçaladı. Ona artık ihtiyacı yoktu. Yıllar yılı sefahat, âlemlerinde çaldığı için Tanrı ile kendisi arasında perde teşkil eden sazını son defa, içten bir duyguyla ve sadece Rabbi için çalmış, böylece kurtuluşu ermişti. (*Mesnevi, c.I*)

KAYNAKÇA

1. Âmil Çelebioğlu, "Muhtelif Şerhlere Göre Mesnevi'nin İlk Beytiyle İlgili Düşünceler", *Selçuk Üniversitesi I. Milli Mevlânâ Kongresi Tebliğleri*, Konya 1986.
2. Mevlânâ, *Mesnevi I-IV*.
3. İsmail Ankarevî, *Mesnevi Şerhi (Fâtihu'l-Ebyat) c.I*.
4. İsmail Hakkı Bursevî, *Şerhu'l-Mesnevi, c.I*.
5. Tâhiru'l-Mevlevî, *Şerh-i Mesnevi, c.I*.

6. Ken'an Rifâî, *Şerhli Mesnevi-i Şerif*, İstanbul 1973.
7. Midhat Bahari Beytur, *Mesnevi Gözüyle Mevlânâ*, İstanbul 1965.
8. M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Târih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı yayını.
9. Süleyman Uludağ, *İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ*, İstanbul 1976, 2. baskı.
10. Mustafa Kara, *Tekkeler ve Zâviyeler*, 3. Baskı, İstanbul 1990.
11. Feyzullah Sâcit Ülkü, *Mesnevi (Manzum tercüme)*, İstanbul 1945.
12. Sâmiha Ayverdi, *Boğaziçi'nde Târih*, İstanbul 1966.
13. Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İstanbul 1963.
14. Mehmet Demirci, *Yûnus Emre'de İlâhî Aşk ve İnsan Sevgisi*, 2. baskı, Kubbealtı neşriyatı, İstanbul 1997.
15. M. Bedredin Yazır, *Kalem Güzeli II*, Diyanet İ.B. yayını, Ankara 1974.

MESTANLI'DA 70 YILLIK "YENİ HAYAT" KÜLTÜR MERKEZİ

Suzan ERTÜRK(*)

Bulgaristan Türkleri'nin tarihî, sosyal ve kültürel varlıklarıyla ilgili araştırmaların sayısı her geçen gün artmaktadır.

Bu yayınlardan birisi, Mestanlı yakınlarındaki bir Pomak köyünde doğmuş olan Altınka Şukerova tarafından gerçekleştirilmiştir⁽¹⁾. Bulgarca yazılan kitap; Mestanlı'daki Yeni Hayat Kültür Merkezi'ni tanıtmaktadır.

Altınka Şukerova uzun yıllar Kırcaali Tarih Müzesi'nde görev yaptıktan sonra Mestanlı'ya yerleşmiş ve Yeni Hayat Kültür Merkezi'nde görevlendirilmiştir.

Kitapta, Bulgaristan Türk'leri tarafından kurulup, uzun yıllar etkin olarak yaşatılan bir müessese ayrıntılı bir biçimde araştırılmıştır. Bu bilgilerin kısa bir özeti aşağıda sunulmaktadır:

Mestanlı; Bulgaristan'ın güneyinde yer alan, Doğu Rodop dağlarının eteklerinde küçük bir kasabadır. Arda nehrinin en uzun kolu olan Söğütlü derenin sağ kısmında yer alır. 1900'lü yıllara kadar hiçbir Bulgar'ın bulunmadığı kasabaya, 1920 yıllarında yoğun bir Bulgar göçü yaşanmıştır.

Mestanlı'da bu dönemde, Türkler tarafından "Yeni Hayat" adıyla bir kültür merkezi kurulmuştur. Bu kültür merkezinin kuruluşu ile ilgili bazı belgeler kayıptır. İstatistiksel belgelere dayanılarak, bu kültür merkezinin kuruluş tarihi olarak 8 Şubat 1926 tarihi belirlenmiştir.

1926 yılında 20 üyesi bulunan bu kültür merkezinin üye sayısı 1930 yılında 732'ye ulaşmıştır. Bu üyeler, memur, öğretmen, işçi, emekli ve öğrencilerden oluşmaktadır.

(*) Suzan ERTÜRK, C.B.Ü. Fen-Ed. Fak. Tarih Bölümü Öğrencisi, Manisa

(1) Altınka ŞUKEROVA, *Momçilgrad 70 Godini Narodno Çitalište "Nov Jivot"* Sofya 1996, 38 s. (Altınka Şukerova, *Mestanlı 70 Yıllık Yeni Hayat Kültür Merkezi*, Sofya, 1996, 38 s.)

Bu dönemde çevre köyler, Mestanlı kasabası ile yakın ilişkiler içinde olmadığından, köylü halk kültür etkinliklerinden uzak kalmıştır.

Bu kültür merkezinin yönetim kadrosu; başkan, başkan yardımcısı, sekreter, muhasebeci ve kütüphane sorumlusundan oluşmaktadır.

Yeni Hayat Kültür Merkezi'nin ilk başkanı 1924 yılında Mestanlı'ya gelen ve Türk ordusunda bir subay olan Emin Abdullah'tır. Emin Abdullah aynı zamanda Türk okulunda öğretmenlik yapmaktadır. Emin Abdullah'ın bu kültür merkezinde ne zamana kadar başkanlık yaptığı bilinmemektedir. Ancak, ondan sonraki başkan da yine bir Türk olan Mehmet Ali Şerif'tir. Kendisi 1929 yılının Şubat ayında vefat etmiştir.

Mehmet Ali Şerif'in evinde bu kültür merkezinin kuruluşu ile ilgili hiçbir belge bulunamamıştır. Halbuki, bu kültür merkezi ile ilgili birçok belgenin kendisinde olduğu bilinmekte idi.

Bir yıl boyunca başkansız kalan bu kültür merkezi hiçbir faaliyet gösterememiştir. Ancak; 1930 yılında Türk okulunda öğretmenlik yapan Mehmet Abdullah başkan seçilir. İlginçtir ki; 1934 yılından sonra başkanlığa sadece Bulgarlar getirilmiştir.

1931 yılında kütüphanedeki kitap sayısı 273'tür. 1944 yılında ise 1048'i aşmıştır. Bu kütüphaneye aynı zamanda gazete ve dergiler de alınmaktadır.

25 Mayıs 1934 yılında, Slav alfabesinin kurucuları olan Kiril ve Metodi adlı iki kardeşin bayramı olarak bilinen "Kiril Alfabetinin Kutlama Günü"nde Bulgaristan'ın her bölgesinden Mestanlı'ya tarih ve coğrafya öğretmenleri gelmiştir. Bunların arasında Prof.Vasil Zlatarski, Prof.Ivan Velkov ve başmüfettiş Dr.V. Manov da vardır. Bu şahıslar aynı zamanda Türklerin yaşadıkları Güney Rodopları da ziyarete gelmişlerdir. "Rodop" adlı bir dergiye verdikleri demeçte: "Bizi uğurlamaya gelenlerin arasında Türk öğrenciler de vardı. Bizi Türkçe şarkılar söyleyerek uğurladılar" demişlerdir. Bu da gösteriyor ki, o dönemde Türk ve Bulgar halkları arasında ilişkiler iyi bir durumdadır.

Belgelere göre, 1965 yılında 1760 Türkçe kitabı bulunan kütüphanenin 1967 yılındaki Türkçe kitap sayısı 693'e indirilmiştir. 1984 yılındaki asimilasyon döneminde Türkçe kitapların tamamı yakılmıştır.

1960 yılında seyyar bir kütüphane kurulmuş; kitapların çoğu Türkçe olduğundan köylerdeki Türk halkı tarafından büyük ilgi görmüştür. 1970'li yıllarda Türkçe kitapların çoğunun yok edilmesinden dolayı (Bulgar Komünist partisi üyeleri tarafından) bu seyyar kütüphane de ilgi görmez olmuştur. 1940-1950 yılları arasında cehaleti ortadan kaldırmak için

okuma-yazma kursları açılmıştır. Bu kurslarda Türk öğretmenler memnuniyetle görev almışlardır. 1965 yılında Türk Müzik Topluluğu kurulmuş; başlangıçta 9 erkek müzisyen ve 15 bayan vokalistten oluşan bu topluluk, aynı yıl içinde 70 kişiye ulaşmıştır. O yıllarda bu müzik topluluğu, çevredeki köy ve kasabalarda konserler vermektedir.

Bu topluluk, Sofya'da düzenlenen bir müzik yarışmasında büyük başarı gösterir ve prestiji oldukça yükselir. Hatta Bulgaristan'ın çeşitli bölgelerinden dâvetler almaktadır.

1968 Yılı'nın solistleri olan Hilmi Halil İbrahim, Nebibe Nuri, Embiye Ahmet, Celâl Şükrü ve Fatma Hasan Mısırlı'ya çeşitli ödüller verilmiştir. Ancak 1970'li yılların başında Komünist Partisi'nin Türk halkı üzerindeki baskısından dolayı, Türk Müzik Topluluğu kimliğini kaybetmeye yüz tutmuş; topluluğa Bulgarlar da getirilmeye başlanmıştır.

Artık sâdece Türkçe değil, Bulgarca ve Rusça şarkılar da söylenmektedir.

Türk Müzik Topluluğu'nun kuruluşu ile berâber aynı zamanda buraya bağlı Türk Halk Oyunları Grubu da kurulur. Bu grubun başkanı Fatma Hasan Mısırlı'dır. 1971 yılından itibaren Komünist Parti tarafından bu gruba Bulgarlar dâhil edilmeye başlanmıştır.

1964 yılında ise Türk Tiyatro Grubu kurulmuş olup, başkanlığını da Hasan Sabri Arif üstlenmiştir. Bu tiyatro grubunun faaliyetleri 1969 yılına kadar sürmüştür. Oynanan piyesler içinde en önemlisi "Şafak Sökerken" adlı piyestir. Komediler içinde en ünlüsü ise "Paşalar" adlı komedidir. Komedî ve piyesler Türkçe sunulduğundan dolayı yöre halkı tarafından çok büyük ilgi görmüştür. Ancak bu tiyatro grubunun da faaliyetleri ne Komünist Parti'si tarafından son verilmiştir.

1984 yılının sonlarında başlayan zorla ad değişiminden sonra, Türkçe konuşma yasağı gelmiş ve Türk halkı kültür etkinliklerinden elini çekmiştir.

Jivkov rejiminin sona ermesinden itibaren Bulgaristan'daki Türklerin hakları iade edilmiştir. Yeni Hayat Kültür Merkezi de şu anda halk arasında çeşitli dallarda etkinliklerini sürdürmektedir.

1960 yıllarında olduğu gibi 1991-1992 yılında Türk Halk Müziği Korosu, Türk Halk Oyunları Grubu tekrar kurulmuş olup, bu topluluklar etkinliklerine sadece Bulgaristan'da değil, Türkiye'de de konserler verip gösteriler yaparak devam etmektedirler. Rodoplardaki folklor yarışmasında Türk Halk Oyunları Grubu ikincilik elde etmiştir. 1993 yılında Türk Şarkıları Orkestrası da kurulmuştur.

Yeni Hayat Kültür Merkezi'ne bağlı bale grubu, çocuk korusu, fotoğraf sanatçıları derneği çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. Ayrıca, kültür merkezinde gençlere saz, gitar, akordion, piyano vs. dersler de verilmektedir.

1993 yılında kültür merkezi bünyesinde resim galerisi açılmıştır. Galeride 180'den fazla eser bulunmaktadır. Buraya en büyük katkıyı sağlayan ise ressam Kamber Kamber ve heykeltıraş Fikri Ali'dir. Kamber Kamber'in eserleri Türkiye'de de sergilenmiştir.

18 Haziran 1994 yılında ise aynı kültür merkezine âit müze bölümü hizmete sokulmuştur.

Görüldüğü gibi, komünist rejiminin yıkılmasından sonra Mestanlı kasabasındaki kültür etkinlikleri artmış ve Türkler yeniden bu etkinliklerde yerlerini almışlardır.

İSLÂM'IN GÜLERYÜZÜ VE HAVVÂ HANIMIN DEDİKLERİ

Zeynep ULUANT

Babamın elime tutuşturduğu ince bir kitap, uzun zamandır adını duyduğum fakat hakkında fazla bilgi sahibi olamadığım bu imanlı kadının bilmediğim bütün yönlerini bana anlatmaya yetmişti. Kimdi Eva De Vitray? Aristokrat ve katolik bir âileden yetişmiş, İslâmın nuruyla tanışarak feyizlenmiş bir nasipiydi.

Kitabın mütercimi Cemal Aydın, yirmibeş sene evvel, batılı bir profesörün Mevlânâ üzerine konferans vereceğini duyarak biraz da ümitsizlikle onu dinlemeye gider. Ama, konuşmanın sonunda hissettikleri başlangıçtaki tereddütlerinin aksine tam bir hayranlıktır. Bu hanımın alelâde biri olmadığını anlar ve kendisinden zar zor bir randevu koparır. İşte bu görüşme esnâsında onun inanmış bir müslüman olduğunu hayretle müşâhede eder ve yakından tanıma imkânı bulur. Bu tanışmadan yirmibeş sene sonra gittiği Paris'te ise, kendisiyle görüşemez ama daha sonra, İslâm'ın Güleryüzü adıyla tercüme edeceği eserini bulur. (L'Autre Visage De L'İslam) Bu, iki hristiyan sūfinin Eva Hanım ile yaptığı mülâkattan meydana gelen bir kitaptır ki, müslüman olduktan sonra Havvâ adını alan bu aziz insanın dikkate değer hayat hikâyesinden ve kıymetli fikirlerinden müteşekkildir. 1909 yılında Fransa'da doğan Eva De Vitray katolik bir muhit içinde yetişmiş ve dâimi bir arayış içinde olmuştur. Gittiği mektepler ve dini muhitlerde sorduğu sivri suallerle temâyüz etmiş, hristiyanlığın Allah ile kul arasına giren ruhban sınıfıyla arası hiç bir zaman iyi olmamıştır. O, içindeki mânevî susuzluğu gidermek için Sanskritçe öğrenerek, doğu mistisizmi ile dahî ilgilenir fakat bununla da tatmin olmaz. İkinci Dünya Savaşı'nın en şiddetli yıllarında kocası direnişçilerle birlikteyken o da küçük çocuğuyla birlikte işgal altındaki Fransa'da mü-

cadelesini sürdürür. Mösyö Curie ile berâber çalışma şansını elde etmiş ve hattâ Gandhi ile aynı sofrada oturmuştur. İşte Hindistan'da geçirdiği yıllarda tanıştığı, İslâmâbad Üniversitesi rektörü, bu hanımdaki cevher ve arayışı hissetmiş olacak ki kendisine bir kitap hediye eder. Bu, Muhammed İkbal'in "İslâm'da Dini Düşüncenin Yeniden İnşâsı" adlı eseridir ki bir müddet Eva De Vitray'ın son derece dolu olan yazı masasında durur. Neden sonra kendisi kesif işlerinden başını kaldırıp İngilizce yazılmış bu kitabın kapağını açtığında, hayatının susuzluğunun giderildiğini anlayarak, sayfalara âdetâ gömülür. İsterseniz bu çok önemli kısmı kendi dilinden dinleyelim: Bir müddet sonra, nihâyet bu meşhur kitabı açtım. Eser, "İslâm'ın Yeniden İnşâsı" başlığını taşıyordu ve İngilizce idi. Sadece şöyle bir göz atayım istedim, fakat daha ilk sayfalardan itibaren kitap beni iyice sardı. Bir anda, benim bütün sorularıma cevap verdiği hissine kapıldım.....

Bu kitabı öylesine sevdim ki hemen tercümesine giriştim. İkbal'i ve sürekli kendisinden söz ettiği Mevlânâ diye birini öyle sevdim ki...

Bilirsiniz, bir karşılaşmanın veya bir kitabın hayatınızı altüst edebilmesi için önceden hazır olmak gerekir. Daha önceden ben vicdan özgürlüğü, kişisel yorum, bireysel araştırma yolundaydım ve bütün bunları büyük bir düşünürde somutlaşmış halde buldum. Üstelik, ters bir yolda kaybolmuş, tek başıma biri olmadığımı, aksine kendimi, farkına varmaksızın, büyük bir geleneğin (dinin) içinde bulunduğumu müşâhede etmekten de mutluydum. (Müslüman olmuştum) hem de hiçbir şeyi inkâr etmeden. Ne Tevrat'ı inkâr ediyordum ne de İncil'i. Sadece beni her zaman rahatsız etmiş olan hususları, konsillerin kararlarını, Allah şu gibi veya bu gibi olduğuna karar vermek için Roma'da toplanmış o beylerin dogmalarını bir tarafa bırakıyordum.

O âna (müslüman oluncaya kadar), rahat değildim. Çok uzun zamandan beri yerleşip kökleşmiş şeyleri böyle tenkit etme hakkını nereden buluyorum diye kendi kendime soruyordum. İnsanlığın dörtte birinin de benim gibi düşündüğünü anlayınca, bir anda kendimi daha az garip hissettim. Gerçekten de, kafamı kurcalayan bütün sorulara açık bir cevap buldum.

İşte Eva De Vitray, zihninde ve gönlünde taşıdığı suallere İkbal ve Mevlânâ vâsıtasıyla cevap bulurken kesin neticeye gitmesi sanıldığı kadar kolay olmayacaktır. Eşine az rastlanır bir dürüstlikle, iç muhâsebesi yaparak din değiştirmenin gömlek değiştirmek kadar kolay olmadığını düşünür. Kendinden tamâmen emin olabilmek için üç senesini İncil metinlerinin yorumlarına harcar. Kendi deyişiyle "Allah ile senli benli ol-

mayı seven" bu samîmî insan his ve düşüncelerinden emin olmak için geçirdiği bu yıllardan sonra inanmış bir Müslüman olur. Bununla da kalmaz, İkbâl'in hemen bütün eserlerini Fransızca'ya çevirerek İslâmiyete büyük bir hizmette bulunur. Üstelik, İkbâl'in eserlerinde büyük yer verdiği ve üstâdım diye bahsettiği Mevlâna ona öylesine tesir eder ki, hemen Farsça öğrenmeye karar verir. Bir üç sene de klasik Farsça öğrenimi için harcayarak, ardından bütün eserlerini tercümeyle girişir. Sohbet bu noktadayken mülâkatı yapanlardan şöyle bir soru gelir: *Şimdi onun eserlerinin tercümesini bitirdiğinize göre kendinizi biraz yetim hissetmiyor musunuz?*

Bu doğumun ardından, sanırım onları bir başka gözle tekrar okuyarak eserlerini yeni baştan gözden geçireceğimi sanıyorum. Artık bu okuyuş mütercim gözüyle olmayacak. Mevlânâ'nın eserlerini biraz daha farklı bir mesafeden ele alıp okuyabileceğim ve onlara bir başka gözle bakabileceğim diye şimdi ben çok sevinyorum.

Çevirmenden çok mürid gözüyle mi?

Tamâmen.

Bu aşklı insan aynı zamanda şunu da ifâde etmektedir ki onun kendini vatanında hissettiği tek yer Türkiye'dir. Öyle ki memleketimize geldiğinde sokaklarda dolaşırken, insanlar sanki onun bu iç yakınlığını hissetmiş gibi, yabancı olduğunu anlamayarak yol dahi sormaktadırlar. Bu sıralarda mantıki yoldan kolayına cevaplanmayacak olaylar da yaşar. Rüyasında gördüğü, kendine âit mezarın taşında Havva yazmaktadır ve bir ses şöyle der: "Sen bir işaret istedin, işte senin işaretin, bir Müslüman hanım olarak gömüleceksin." Bu rüyadan yıllar sonra İstanbul'a gelir ve bir tanıdığı tarafından restorasyon çalışmaları yürütülen eski bir Mevlevî Tekkesine götürülür. İşte bu ziyaret sırasında seneler evvel rüyâsında gördüğü kabir taşının tıpkısı orada karşısına çıkar. Sâdece ismi eksiktir. Bunun ne olduğunu sorunca, bir kadına âit mezar taşı olduğunu, hayatta iken Mevlevî dervişi olan ve buraya gömülmek isteyen hanımların molozlar altında kalmış mezarlarını ortaya çıkarmak için çalışmalar yapıldığını öğrenir. Birkaç sene sonra da kendisi hacca niyet edince Havvâ adı resmîleşir ve böylece irâdesi dışında gelişen olaylar âdetâ onu müslüman yapmak için ardı sıra gelmiş olur. Zaten kendinin de ifâde ettiği gibi müslüman olmadığı zamanlarda bile bilmeden İslâm kurallarına göre hareket etmiş ve yaşamıştır. Meselâ Allah lâfzının yazılı olduğu bir kâğıdı çöpe atmamak gibi... Kendisi, doğuştan öyle temiz bir kalp ve inanmaya hazır bir gönüle sahiptir ki Müslüman olmadığı zamanlarda bile kendisi-

ni, sebebini açıklayamayacak şekilde İslâmiyete yakın hissetmiştir. Üstelik onda her insanda olmayan bir cezbe ve seziş vardır ki İslâm tasavvufunda kendisini bulmasını sağlamıştır. Bu öyle bir hassasiyettir ki, Konya'ya yaptığı seyahatler sırasında enikonu fenalaştığı, âdetâ bir anafora tutularak savrulduğu yerin aslında Hazreti Şems'in şehit edildiği mahal olduğunu ona gösterecektir.

Şüphesiz Eva De Vitray ile bu mülâkatı yapan iki hristiyan sûfisi de alelâde insanlar değillerdir ve sormaları gerekenleri çok iyi bilmektedirler. İslâm hakkında çeşitli spekülasyonların da olduğu düşünülürse kafalarında çeşitli suallerin belirmesi de normal karşılanmalıdır. Nitekim kitabın giriş bölümünde şu ifadeler yer almaktadır: Körfez Savaşı o sırada askeri safhasına girmek üzereydi. Teneffüs ettiğimiz hava, korku ve sıkıntı yüklüydü ve hattâ bâzıları garip bir savaş coşkusu içindeydi. Raşel ile ben, çevremizde İslâm'a karşı bir güvensizlik ve kin dalgasının yükseldiğini hissettiğimiz için, o sıralar ne yapacağımızı, ne söyleyeceğimizi bilemez haldeydik. O zamanlar şahidi olduğumuz böylesi gerginlik dönemleri, kaba basitleştirmelere ve kuşkulu karıştırmalara müsâit dönemlerdir.....

Eva De Vitray Meyerovitch ile yapılan bu mülâkat anları, bizler için hakikaten çok kıymetli anlar oldu. Hristiyan olan ve kendi geleneğimize memnûn bulunan bizler için, bu fevkalâde hanımefendinin yanında, sevdiğimiz bu İslâm'la, sûfilerin İslâm'ı, şefkat ve merhametin İslâm'ı ile karşılaşmak bir saadet oldu.

Aslında içinde bulunduğumuz günlerde de durum fazlaca değişmiş değildir. Ana mesele, İslâmiyet'in bâzı yanlış tatbikatlar ve hatâlı yoldaki bazı müslüman idareler yüzünden, olduğundan farklı anlaşılmış olması değil midir? İşte bu iki inanmış hristiyan, mülâkatlarının son kısmında kendi deyişleriyle "şeytanın avukatlığına" soyunarak Hayva Hanım'dan İslâm'ın gerçek yüzünü tatlı sıkıştırmalarla öğrenmeye çalışırlar. İmanlı olduğu kadar bilgili de olan muhatapları hiçbir şekilde altta kalmayarak suallere mükemmel cevaplar verir. İşte bunlara güzel bir örnek:

Bize kutsal savaştan, Batılları çok korkutan şu meşhur "Cihad" dan bahsedin.

Bu bir yanlış anlamadır. Cihad, mücadele etmek mânâsına gelir ve İslâm'daki sahih anlamıyla bu mücadelenin günahlarımıza karşı, bizzat kendimize karşı yapılması gerekir. Şu halde söz konusu olan derûnî bir mücadeledir..... Onu, bahsettiğiniz kutsal savaş şekline büründüröenler siyâsilerdir. Dinler maalesef azizler, ermiş kişiler tarafından çekilip çevrilmiyor.....

Kendinizi Tahran'da olup bitenleri gören sıradan bir Fransız'ın yerine koyun. Bugün insanların pekçoğu, bir müslüman tehlikesinin var olduğu izleniminde.

Güzel de, daha önce bir Batı sömürgeciliğinin gerçekleştiğini ve bunun da bir etme bulma dünyası olduğunu unutmamak lazım. Cezayirliiler değil-di Fransa'ya gelen, aksine mağrip ülkelerini ardından da Çinhindi'ni istila edenler Fransızlar oldu. Aztekler'i Mayalar'ı, İnkalar'ı soykırımı tâbi tutanlar ve büyük medeniyetler olan bu medeniyetleri yıkıp yok edenler yine Avrupalılar olmuştur. Ya Afrika'ya yaptıklarımıza ne dersiniz?..... Bakıyorum da bizler Batı'da, çok rahat bir şekilde kendimizi süten çıkmış ak kaşıklarmışız gibi görüyoruz.

Anlaşılmaktadır ki Havvâ Hanım mensubu olduğu medeniyeti sorgulamakta ve müslümanların yaptıkları hatâların gerçek İslâm ile karıştırılmaması gerektiğine dikkat çekmektedir. Kendisi bu meyanda Kur'an-ı Kerim'den ve büyük mutasavvıflardan örnekler vererek Müslümanlığın esas prensiplerinden öyle belâgatle bahseder ki muhâtabından şu cevabı alır: *Bu durumda ben kendimi Müslüman hissediyorum.*

Havva Hanım Fas'da bulunan şeyhinin kimliğini açıklamak konusunda ise ketumdur. Kendisinin bilinmek istemediğini söyleyerek o konuya girme gayretlerini boşa çıkarır.

Kitabın belki de en renkli ve çarpıcı bölümlerinden biri, hac ziyaretinin anlatıldığı son kısımdır. Cemal Aydın'ın sunuş yazısında da ifâde ettiği gibi Havvâ Hanım İslâmiyet'in farzlarına sıkı sıkıya bağlı bir Müslümandır. Öyle ki, kaldığı otel odasında karşıladığı misafirine, oturacak yer bile göstermeden namaz vaktinin geçip geçmediğini sormuş, muhâtabının yüzündeki şaşkınlığı hissedince de "Hiç insan Mevlânâ'yı tanıyınca Müslüman olmaz mı?" cevabını vermiştir. Böylesine şuurlu bir imanla İslâmiyete bağlanan bu uyanık gönüllü hanımın haccı da elbet bir başka olacaktır. Epey telâşlı koşturmalar ve aksiliklerden sonra mukaddes topraklara vâsıl olan Eva Hanım'ın Peygamber Efendimizin kabri başında yaşadıkları ancak onun dilinden aktarıldığında tadına varılacak türdendir: İşte artık ben mescid-i Nebevî'de, Peygamber Câmii'nde idim. Hazret-i Peygamber'in kabrine yaklaşıp bakmak istiyordum. Kendisine yakarmak için değil, çünkü O'na yakarılmaz, fakat kabrini mümkün olduğu kadar çok yakından görmeyi arzu ediyordum. Haşin ve kaba bir muhafız vardı. Elindeki iri sopayla, insanların fazla yaklaşmasını engelliyordu. Mısırlı dostum profesör hanım kendisine, "Bırakın da geçsin, o Fransız! dedi. Muhâfızın yüz hatlarının dehşet içinde gerildiğini gördüm. "Bir Fransız bayan

hacda" diye bağırdı. Dimdik onun gözlerinin içine baktım ve onun duyacağı şekilde, Arapça olarak, Peygamberimize "Esselâtü vesselâmü aleyke ya Resulallah!" diyerek salâvat getirdim. Bir anda, muhafız elindeki sopayı yere bırakıverdi, hemen elimden tutup beni Peygamberimiz Aleyhisselâm'ın kabrinin demir parmaklarına yapıştırdı. Ve kendiliğinden ayrılınca ya kadar beni orada öylece bıraktı.

Hâsıl-ı kelâm, Cemal Aydın'ın fevkalâde yerinde bir düşünceyle dilimize aktardığı bu küçük eser, bilhassa kafasında İslâmiyetle ilgili şüpheler ve kaba taslak düşünceler taşıyan bir kısım günümüz insanının gönül rahatlığıyla müracaat edeceği bir başucu kitabıdır. Her yaş ve seviyede insana harâretle tavsiye edilir.

"KÖLELİKTEN EFENDİLİĞE" BEYÂNINDADIR

Doç. Dr. Belkıs ALTUNIŞ GÜRSOY

Aziz Misafirler,

Güzel bir ilkbahar gününe rastlayan bu konuşmamızda biz, Sayın Sâmiha Ayverdi'nin "Kölelikten Efendiliğe"⁽¹⁾ adlı eserini, nefesimizin yettiği ve zamanın müsaade ettiği ölçüde tanıtmaya çalışacağız.⁽²⁾

Niya yazarın romanları, hâtıraları, seyahatleri, fıkraları, mektupları değil de bu küçük kitap sorusu akla gelebilir. Eserleriyle bizâtihi bir okul kuran, öğrenci yetiştiren Sayın Ayverdi'nin hayatının misyonu olan fikirleri; bu hacmi dar, mânâsı büyük eserin muhtevâsında dile gelmiştir. Yâni sözün özüdür. O, bütün eserlerinde farklı yollardan, farklı esvaplara bürünmüş olarak bir tek şeyi anlatır. İnsanın tekâmülünü...

Sayın Ayverdi, Hicri 1400 yılı yaklaşırken yani 1977 yılında Bir ön-söz, onbir ayrı yazı, temenniler ve neticeden ibâret bir risâle kaleme alır. Arapçaya ve İngilizceye de tercüme edilen bu eser, milletlerinin mukadderâtını elinde tutan müslüman devlet adamlarına, emirlere ve münevverlere gönderilir. Bu kitap; yazarın da ifâdesiyle ferd-be-ferd bütün müslümanları ve müslüman devletleri "ilâ-yı kelimetullah"a, uyanışa davet eder. Kuran ahlâkına, peygamber ahlâkına, Hakk'ın birliğine, Allah'ın rızasına dâvet eder.

Sayın Ayverdi, önsöz kısmında sıfatının sıfatsızlık olduğunu söyler. Tevâzuunu daha da ileri götürür. "Esâsen cesaretim de yokluğun verdiği bu huzurlu varlıktan ileri gelmektedir vesselâm" der. Kitabın adını izah eden bir girişten sonra "İslam Birliği" başlıklı yazı yer alır.

Sayın yazar, zaman olarak insanlık târihinden, mekân olarak da bü-

(1) Sâmiha Ayverdi, Hicri 1400.yılı yaklaşırken Kölelikten Efendiliğe, Damla Yayınevi, İstanbul 1978, 80 s.

(2) 7 Mart 1999 da Manisa'da tertib edilen "Sâmiha Ayverdi'yi Anma Toplantısı"nda yapılan konuşmanın metnidir.

tün bir insanlık coğrafyasından hareket ederek geniş bir yelpâze ve zengin bir vukufî İslâm âleminin birliği fikri üzerinde durur. Bu siyasî birlik olmaktan çok, bir dayanışma, hayâtın bütün tezâhürlerinde sıkı ilişkiler kurma, yardımlaşma, birbirini koruyup kollama olarak ifâde edilir. Nato Paktı, bugün için Avrupa Birliği örneğinde olduğu gibi bir "İslâm Birliği Paktı", "İslâm Devletleri Paktı"na ihtiyaç olduğu söylenir. Vaktiy-le bu birliği İngiliz ve Çarlık Rusya'nın şuurlu bir biçimde ayırıp yok ettiği de vurgulanır.

Sayın Ayverdi moderniteyi gelenekle buluşturmak ister. Modernizm, modernitenin ideolojik hale gelmiş şeklidir. "İslâm Mucizesi" adlı kısım Mekke ve Medine'de yayılmaya başladığından kısa bir zaman sonra 750 yılından XIII. asrın sonlarına kadar İslâm Medeniyeti Atlas Okyanusu'ndan Çin Seddi'ne kadar yayılan geniş bir mekânda güçlü bir hükümlanlık kurdu denilir. Yine VIII. asır ile XV. asır arasında kurulmuş olan Endülüs medeniyeti, bütün dünyanın gözlerini kamaştıran ilmî, ticarî ve insanî bir seviye kazanmıştır. Medreseleri ve kütüphaneleri ile bütün dünyanın gözdesi olan bu medeniyet, emirlerin aralarına sokulan ni-fak ile sen-ben dâvâsı yüzünden yıkılmış bir tarihî hakikat olarak durur.

"Fırsatlar ve Değerlendirilmesi" adlı yazıda yeraltı zenginlikleri sâyesinde refaha kavuşan müslüman ülkelerin bir mirasyedi tavrı içinde bu vâridâtı iyi değerlendiremedikleri, ölçüsüz, hesapsız ve günûbirlik bir anlayış içinde harcadıkları tenkit edilir. Bu emeksiz elde edilmiş nimetlerin bir gün biteceği düşünülerek, temkinli ve tedbirli hareket edilmesi hususuna dikkat çekilir. Bu ülkeler, Batı'nın yazdığı senaryolarda aktör olarak görev almakta; uzaktan kumanda ile idare edilmekte, petrol satarak kazandıkları paraları, yine bir şekilde Batı'ya akıtmaktadırlar. İslâm ülkelerinin ekonomik, sanayii ve ilmî konularda para harcaması, ilmi ve teknolojiyi ithal eden ülke değil; ihrac eden ülke konumuna gelmeleri için gayret sarfetmeleri istenir.

"Çözülüşe Doğru" adlı yazıda ülkelerin ileri gelen devlet adamlarının ve âilelerinin çocukları, Batı'da tahsil edip yurda döndüklerinde, kendi kültürlerine yabancılaşmış olmakta; birer ayırık otu gibi yaşamaktadırlar. Kendi kültürleriyle donanıp, sağlam bir temel almadan dışarıya gönderilen bu insanlar, ülkelerinin özlediği aydın tipini temsil etmekten uzak kalmaktadırlar.

"Uyanışa Dâvet" başlıklı yazıda, İslâmiyetten önce ortaya çıkan Müsevîlik, Hristiyanlık gibi Hak dinlerin tarihî serüveni, dünya üzerindeki nüfusları, aksayan yönleri, vukufî bir analizle gözler önüne serilir.

Batı ülkelerinin birkaç yüz sene evvelki hâli ile Osmanlı Medeniyeti kıyaslanır. Avrupalı'nın pekçok konudaki geriliği örneklerle anlatılır. Fransa'da kadife, atlas ve danteller içinde gezinen saray erbâbının kokudan yanlarına yaklaşılmadığı, Batı'dan gelen elçilerin hamama sokulmadan padişahın huzuruna çıkarılmadığı hâdisesini, çarpıcı bir örnek olarak burada zikrederim.

"Garp, Şark ve İslâm Dünyası" adlı bölümde Amerika'yı keşfeden, rönesansı yaşayan, sanayi devrimini gerçekleştiren Batı'nın kendisini dünyanın tek hâkimi ve merkezi gördüğü, elinin kolunun ulaşabileceği toprakları ve insanları insafsızca sömürdüğü belirtilir.

Ruh disiplininin uzak, pragmatist ve maddeci Batı'nın bugünkü hâli bir yalancı fecir olarak tavsif edilirken, müslüman ülkelerin onlara "aradığın bendedir" demesi tavsiye edilir. Bir yıkılışın, çöküşün eşiğinde olan Batı, henüz bunu tam olarak farkedememektedir. Batı'nın durmadan "ben" dediğini, Doğu'nun kendisini inkârdan geldiğini, bu iki medeniyetin aslında birbirine karşı üstünlüğü olmadığı, farklı yapılar arzettiğinden Batı'nın teknolojisiyle yukarıda gibi durduğu ifade edilir. Matlub olanın madde ve mânânın atbaşı gitmesi gerçeğinde gizli bulunduğu, insan saadetinin bu hususta tam bir denge sağlanmakla mümkün olunabileceği söylenir. Akıl ve ruhun imtizacı ve izdivacı gereklidir. Batı karşısında körü körüne bir hayranlık ve aşağılık duygusu içine girmiş olan Doğu, kendisindeki irfan ve hikmete Batı'nın aç olduğunu, muhtaç olduğunu bilmelidir. Kurtuluşu bekleyen insanlığın çaresi islâmiyettedir. "Hac ve Zekât" başlığı altındaki yazıda Hac mevsiminde, çeşitli ülkelerden dâvet edilmiş yetkili kimselerin, ilim adamları ve otoritelerin katılacağı bir İslam şurasının tertip edilmesi gerektiğinden bahsedilir. İlmî, iktisadî, teknik ve kültürel alanda karşılıklı alışveriş sağlayacak olan bu faaliyeti, aynı günlerde gerçekleştirilecek bir İslam Devletleri fuarı tâkibedebilir. Bugün hakikat mevkiinden uzak olan bu teklifin, hayâta geçirilmesinin son derece elzem olduğunu söylemeye bilmem lüzum var mıdır?

Zekât müessesesinin, daha canlı, daha işlerlik kazanmış olmasının fakirliği ortadan kaldıracığı söylenirken, Diyanet'in bu konuyu devamlı surette gündemde tutması, sık sık dile getirmesi istenir.

"Komünizm" başlıklı uzun yazıda bu rejimin kısa bir süre içinde ortadan kalkacağı, zira insan fitratına uymayan bir anlayışın uzun süre hükümran olamayacağı anlatılır. Bu isabetli tahmin, bugün hakikat olduğundan, bu bahiste söz söylemeyi gereksiz buluyoruz.

"Kurtuluş Yolu" adlı yazıda renk, ırk ve millet ayırımı yapılmadan

İslâm ülkelerinin bir kardeşlik içinde uyanmaları, birbirlerine arka çıkıp, birleşik kaplardaki su misali topyekün kalkınmaları gerektiği ifâde edilir.

Temenniler bahsinde eserde yer alan bahisler yirmi bir madde halinde özetlenir. Politika ve menfaat hesapları yapılmadan gerçekleştirilecek bir küllî uyanışın sadece İslâm devletlerinin değil, bütün insanlığın kurtuluşu olacağı belirtilir. İslâm ülkelerinin güvenecekleri bir merkezî otoriteye ihtiyaçları vardır.

Evet, aslı vermekten uzak olan bu kısa özetten sonra şunu söyleyebiliriz: Niye Ayverdi, ülkesinin yönetimini elinde tutanlara, birinci dereceden sorumluluk taşıyan insanlara sesleniyor. Burada bilenin, bilmeyene bilgisini tebliğ etmekle vazifeli olduğu hadisinin tecelli ettiğini görüyoruz. Zira bilenin bilmeyene borcu vardır. Tokun aç, gülenin ağlayana, görenin görmeyene, yürüyenin yürümeyene, sağlamın hastaya borcu vardır. Bu borcu kim tâyin eder? Kim takdir eder? Hiç.... Sâdece insan olan insan içten gelen bir yaptırımla, vicdanıyla bu gerekliliği duyabilir. Fert, kendi içinde beşikten mezara kadar bir oluş macerası yaşar. "Nefsini bilen rabbini bilir" Âyeti Kerime'sinin mânâsına uygun düşen ve Sokrates'ten itibaren pekçok Doğu'lu ve Batılı mütefekkini dile getirdiği "kendini bil" sözü; insana kendini tanıyıp sevmesini, kendini ihyâ ve imar etmesini, kendi iç mâcerâsı içinde kendi tekâmülünü tamamlamasını öğütler. Fert; ancak hem iç hayatının, hem de dış hayatının nizâmını iyi kurabilirse kendisinden bekleneni gerçekleştirebilir. Eşref-i Mahlûkât olan insan, ancak o zaman verimliliğini en yüksek noktaya ulaştırıp kendisini insanlığın hayrına bezledebilir. O zaman saadetin almada değil, vermede olduğunu bilerek; Hak için halka hizmeti bir mutluluk addedebilir. Bunun için insan denilen o asıl ve temel kaynağın; iyi yetiştirilmesi, maddi mânevî iyi techiz edilmesi gerekir. İnsanın günlük heveslerin, ufak hesapların, genel geçer fikirlerin üzerine çıkması, kendini aşması beklenir. Zira ferdin kurtuluşu, cemiyetin kurtuluşu olacaktır. Yukarıda bahsettiğimiz bu oluş macerasını tamamlayan insanın sorumluluğu artar. Sâmiha Ayverdi bu hasebledir ki, ülkesinin ve insanlığın hiçbir meselesine karşı kayıtsız kalamıyor. Ağaçlandırma faaliyetinden, yabancı okullara, Ermeni meselesinden, misyonerlik teşkilatına kadar her alana uzanabiliyor.

Hristiyan alemi XX. yüzyılda maddenin sırlarını çözüp, onun hâkimi olurken, efendisi olduğu maddenin kölesi olmuştur. Modernizm denilen anlayışla da hayatının iç ve dış nizamını kaybeden Batılı bireyselleştiği için de yalnız ve terkedilmiş olarak ortada kalmıştır. Batılının bu hali XX. yüzyıl edebiyatında da ifâdesini bulur. Edebiyat bütün iç ve dış ku-

rallarını kaybeder. Tam bir anarşinin içine düşer. Tıpkı insan gibi. Zira bilindiği üzere edebiyat, hayatın aynasıdır. Biz, bu edebiyatta, roman, hikâye, tiyatro ve şiirde kendini arayan, gözlerini kendi içine çevirdiği halde, bir türlü çıkış yolu bulamayan, bocalayan, bunalan insanın, kendi etrafında dönüp duran, ama açmaz ve çıkmazlarını bir türlü aşamayan insanın; mâcerâsını okuruz. Oysa insan kendi benini aşıp başka benlere doğru açıldığı, yol aldığı sürece kendi varlığını, sınırlarını, eksik ve fazlalıklarını farkeder. Batılı insanın da İslâmiyetle, insanın fıtratına uygun olan bu dinle müşerref olmaya ihtiyacı vardır.

Hz. Peygamber'in "Din güzel ahlâktır. Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim" diyen sesi; Ahmet Yesevi, Yunus Emre, Mevlânâ, Hacı Bektaş-ı Veli ve Hacı Bayram-ı Veli gibi erenlerle dalga dalga yayılarak bize kadar ulaşıyor. Bu ses, Sâmiha Ayverdi ve onun gibilerde yankı buluyor, cevap buluyor, karşılık buluyor.

Güzel ahlâkla ahlaklanıp, Batılı'nın deyimiyle tam insan, bütüncül insan, Doğulu'nun ifadesiyle kâmil insan olmak için ihtiyaç duyulan potansiyel, zâten bizim yaradılışımızda mevcuttur. Sâdece iç dimaniklerimizi harekete geçirip kendimizi farketmeye, yaradılışımızdaki hikmeti kavramaya ihtiyacı vardır. Kendi iç cihatımızı tamamladıktan sonra dış cihada yönelip etrafı inşa ve ihyâya ihtiyaç vardır. Bu iç mâcerâyı gerçekleştirebilmek, kuvveden fiile dökmek, hayata geçirmek için de prototiplere, örnek şahsiyetlere ihtiyaç vardır. Hayatı ve eserleriyle bu prototiplerden biri olan Sâmiha Ayverdi'yi rahmetle ve minnetle anarken, beni dinlemek lütfunda bulunduğunuz için teşekkürlerimi arz ederim.

VON DER GOLTZ PAŞA'NIN TÜRK ASKERİ EĞİTİMİNE KATKILARI(*)

Doç. Dr. Kemâl TURAN(**)

Türk askeri eğitime, uzun yıllar hizmet eden Goltz Paşa'nın, bu hizmetlerine geçmeden önce, biyografisi hakkında kısa bir bilgi vermeyi faydalı buluyoruz.

A. Biyografisi

Goltz, 1843'de Bielkenfeld'de doğdu. İlköğretimini Königsberg'de liseyi Kulm'da okudu. Berlin Harp Okulundan mezun oldu. Değişik askeri birliklerde çalıştı. Harp Okulu ve Akademisinde hocalık yaptı.

1871'de yzb., 1878'de de bnb.şılığa terfi etti.

1883'de yrb. rütbesiyle Osmanlı ülkesine geldi.

1895'de buradan ayrılıp ülkesine giden Goltz, 1908'de Korgeneral, 1911'de de Feldmareşal rütbesine terfi etti.

1913'de kendi isteğiyle emekli oldu.

1914'de Osmanlı Padişahı V.Mehmet tarafından altın savaş imtiyaz madalyası ile taltif edildi. Aynı yıl Belçika Genel Valiliğine atandı. Kısa bir süre sonra yeniden Türkiye'ye görevlendirildi.

1915'de önce I.Ordu ve daha sonra da Irakta bulunan VI.Ordu komutanlıklarına getirildi ve 1916'da Irak Cephesinde iken hayata gözlerini yumdu.⁽¹⁾

B. Eserleri

Bir asker olduğu kadar, yazar olarak da dikkatleri üzerine çeken Goltz Paşa'nın, eserlerinden birçoğu, Türkçe dahil pekçok dile çevrilmiş-

(*) 6 Şubat 1999 günü İstanbul'daki "Kuruluşunun 700.Yıldönümü Münasebetiyle Osmanlı Devletinde Bilim ve Düşünce" adlı Uluslararası Sempozyumuna sunulan tebliğdir.

(**) M.Ü. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

(1) C.F. Von der Goltz, Denkwürdigkeiten, Berlin, 1929, s.30-46, 74-106; Nurettin Türsan, "General Feldmarshall Colmar Freiherr von der Goltz'un Türkiye Yaşamı ve Hizmetleri", 20'nci yüzyıl başına kadar Türk Askeri Eğitiminin Tarihi Gelişimi, İst. 1983, s.41.

tir. Bunlar arasında, *Das Volk in Waffen* (Millet-i müsellaha: silahlanmış millet), *Der Thessalische Krieg und Die Türkische Armee* (Osmanlı-Yunan Seferi 1897), *Der Jungen Türkei Niederlage und Die Möflichkeiten ihrer Wiedererhebung* (Genç Türkiye'nin Hezimet-i ve İ'tilası), *Denkwürdigkeiten* gibi önemli eserlerinden bazılarını sayabiliriz.⁽²⁾

C. Goltz Paşa'nın Osmanlı Devletine Gelişi

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşının, mağlubiyetle sona ermesi, Türk Ordusunun, vakit geçirmeden tekrar güçlü hale getirilmesini, gerekli kılmıştır. O devirde, dünyanın güçlü ordularından birine sahip Almanya'nın, askeri eğitim sisteminden faydalanmaya karar verildi. Bu sebeple, 1882'de Albay Kähler başkanlığında bir askeri heyet, İstanbul'a davet edildi.⁽³⁾

1883'de, askeri eğitimin ıslahı için, yeniden eğitim subayı talep edildi. Bunun üzerine, Alman Genelkurmay Başkanlığı, bu görevi, yrb. Von der Goltz'a verdi.

1885'de Kähler'in ölümü üzerine, yerine Goltz, Alman askeri heyetin başkanlığına getirildi. O, askerlik mesleğine çok önem veren, disiplinli çalışmayı seven bir subaydı. Ona göre, bir subayın yükselmesi, sadece, onun liyâkat ve ehliyet derecesine bağlı olmalıydı.⁽⁴⁾

Bu anlayış ve kararlılıkla, askeri eğitimde yenileştirme faaliyetlerine girişti. Yeni bir Ordu reform planı üzerinde çalışmaya başladı. Genel olarak, onun faaliyet alanı içine, askeri okulların ele alınması, eğitim-öğretimi, askere alma kânununun çıkarılması, ordunun silahlandırılması gibi konular girmektedir.

D. Eğitim ve Öğretimle İlgili Faaliyetleri

Goltz Paşa, 1883'de, esasında Türk askeri okullarında reform yapmak üzere getirildiği için, kendisi, daha ziyade Harp Okulu ve Akademisi ile askeri liselerle meşgul oluyordu.

Kısa zamanda, Tuğgeneral olarak Türk üniformasını giyen Paşa, Harp Akademisindeki hocalığı yanında, askeri okullar müfettişliği görevini de üstlenmiştir.

Türk Ordusunda, bilimsel esaslara göre, genç subayları yetiştiren,

(2) Oğuz Turan, "Von der Goltz Paşa'nın Stratejik Düşünceleri ve Eserleri", 20'nci yüzyıl başına kadar Türk Askeri Eğitiminin Tarihi Gelişimi, İst. 1983, s.53-55; Türsan, age. s.40.

(3) J. Wollech, Bir Askeri Yardımın Anatomisi, Türkiye'de Prusya-Alman Askeri Heyetleri, çev: F.Çeliker, Ankara, 1977, s.34; Süleyman Kocabaş, Tarihte Türkler ve Almanlar, İst. 1988, s.55.

(4) Karl Kuntzer, Abdülhamit II und seine Reformen in der Türkei, Leipzig, 1897, s.21; Wallech, age. s.45-54.

kurmay subaylar sınıfının oluşmasını sağlayan kişi de, odur. Bu subaylar, daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyetinin kurucusu ve I. Dünya Savaşına yön veren şahsiyetler olarak tarihe geçmiştir. Yine 1897 Osmanlı-Yunan Savaşında, kurmay görevleri yerine getiren subaylar, Goltz'un talebeleştiriydi.⁽⁵⁾

O vakit, Harp Okulu öğrencilerine, uygulamaya yer vermeyen, askeri kitaplar okutuluyordu. Ata binmek, arazi eğitimi (tatbikat), atış yapmak gibi konular, genelde kağıt üzerinde kalıyordu. Bu haliyle Harp Okulu, kıta subayı yetiştirme yerine, daha ziyade mühendis yetiştiren bir Akademiye benziyordu.⁽⁶⁾

Neticede, Harp Okulu ve Harp Akademisinin programlarında, Berlin Harp Akademisi örnek alınarak, önemli değişiklikler yapıldı. Bazı dersler, programdan çıkarılırken, yerine, kurmaş görevler, silah bilgisi, harp tarihi, kale muhârebeleri, stratejik coğrafya, istatistik gibi, askeri nitelik taşıyan, yeni dersler kondu.⁽⁷⁾

Yeni ordu reformu planı, arazide her türlü tatbikatın yapılabilceği, tarzda hazırlandığı için, kıta subaylarının, teorik bilgilerinin, pratiğe dönüştürülmesi, bir bakıma sağlanmış olacaktı. Böylece Paşa, Türk Ordusunda, harita basma işlemi, arazi tatbikatları ile kurmay gezilerini uygulamaya koydu.

Diğer yandan, Harp Okulu ve Akademisindeki ders programlarında yapılan değişiklikler nedeniyle, yeni dersleri okutacak hoca ve ders kitaplarına ihtiyaç vardı. Bunun için Goltz Paşa, önce Genelkurmay'daki yetenekli subaylardan bir kısmını, öğretmen olarak yetiştirmeyi, bunların yardımıyla da, gerekli ders kitaplarını hazırlamayı amaçlıyordu. Bu çalışmalarda, Türk halkının kültür ve geleneklerini dikkate alınarak, Alman talimnâmesinden istifadeyle başarı sağlandı.

Böylece, Goltz Paşa ile taktik heyetinin çalışmalarıyla;

1. Savaşta ve Barışta Kurmay Görevleri,
2. Harita Üzerinde Kurmay Görevleri,
3. Sahra Üzerinde Kurmay Görevleri,
4. Taktik El Kitabı,
5. Sahra Hizmeti ve
6. Ders Verme Teknikleri gibi kitaplar hazırlanarak yayımlandı.

(5) Türsan, age. s.37-38; Goltz, Das Volk in Waffen, s.XIV.

(6) Goltz, Denkwürdigkeiten, s.113-114.

(7) Bernhard Schmiterlöh, Aus dem Leben des Generalfeldmarschall Freiherr von der Goltz Paşa, Berlin, 1926, s.110; Sırrı Altıparmak, "Colmar Freiherr von der Goltz Paşa'nın Biyografisi", 20'nci Yüzyıl Başına Kadar Türk Askeri Eğitiminin Tarihi Gelişimi, İst.1983, s.59.

Bu eserler, tâlimnâme olarak, tüm ordu birliklerine gönderildi.⁽⁸⁾

Goltz'a göre, sağlıklı bir eğitim ve öğretimin yapılabilmesi, ancak, yeterli işgören kadro, araç-gerecin yanında, disiplinli bir çalışmaya, karşılıklı anlayış ve hoşgörüye dayalı bir metodun, uygulanmasına bağlıydı.

E. Genelkurmay ve Ordu Reformu İle İlgili Çalışmaları

Goltz Paşa, savaşta genel olarak birliklerin, uygun şartlar altında, silahla neticeye ulaşabilecek bir taktik uygulamak istiyordu. Ayrıca taaruz savaşının üstünlüğü üzerinde de ısrarla duruyordu. Paşa, bu düşüncesini Türk Ordusunda yerleştirmede, bir dereceye kadar başarılı olmuştur. Nitekim, Türkler, onun fikirleriyle, 1897 Osmanlı-Yunan Savaşında taaruzla zafere ulaşmıştı.

İşte Goltz Paşa, Türk askeri eğitim sisteminin yeniden düzenlenmesiyle ilgili çalışmalarına, bu düşüncelerinin ışığı doğrultusunda başlıyordu.

Hazırladığı yeni plana göre, Ordu teşkilatında önemli değişiklikler yapıldı. Buna göre, her bir ordu, 2 piyade tümeni, bir süvari tümeni, 5 bataryalı bir topçu alayı, bir ulaştırma taburu, bir istihkâm taburu ile bir de telgraf bölüğünden ibaretti.⁽⁹⁾

Daha sonraki yıllarda, 1891'de, Almanya'ya sipariş edilen 1000 kadar sahra topu geldiği zaman, her ordu bünyesinde, birer topçu tümeninin kurulması uygun görüldü. Böylece, her tümene 2 âlay ve 3 topçu tugayı bağlandı.

Goltz Paşa, Abdülhamit döneminde, gerçekleştirme imkânı bulamadığı "subay tâlimgâhlarını", 1910'da, "izci teşkilatını" da 1914'de kurmayı başardı.⁽¹⁰⁾

Diğer yandan, Genelkurmay teşkilâtında da, Ethem Paşa'nın yardımıyla, savaş durumuna uygun olarak; seferi, yığınak, harekât planların hazırlanması gibi konularda bir takım değişiklikler yapıldı. Bu çalışmalarda, Alman modeli örnek alındı.

Ordu reformu ile ilgili çalışmaları esnasında, askere alma işlemiyle, yanlış bir uygulamanın olduğunu tesbit eden Goltz, 1886'da, yeni bir askere alma kânununun yürürlüğe konmasını sağladı. Bu kânunla, bütün vatandaşlar, askerlik hizmetiyle yükümlü tutuluyordu. Ayrıca bölgelerin nüfusları da dikkate alınarak, askere alma işleminde, eşitlik sağlanmış

(8) Goltz, Denkwürdigkeiten, s.114, 152; Altıparmak, age, s.60; Erol Uğur, "Von der Goltz Paşa'nın 1883-1895 Yılları Arasında Türkiye'deki Hizmetleri", 20'nci Yüzyıl Başına Kadar Türk Askeri Eğitiminin Tarihi Gelişimi, İst.1983, s.21-22.

(9) Schmiterlów, age. s.99.

(10) Türsan, age. s.42, 46.

oluyordu.⁽¹¹⁾

F. Askeri Danışman ve Ordu Komutanı Olarak Faaliyetleri

Goltz Paşa'nın askeri eğitim alanında uzun yıllar edindiği deneyimlerini, askeri danışman ve ordu kumandanı olarak Türkiye'de, I. Dünya Savaşı sırasında uygulama fırsatını bulmuştur.

Aralık 1914'de İstanbul'a gelen Paşa, Pâdişah'ın askeri müşâviri oldu. Ayrıca, savaş boyunca da, Enver Paşa'ya danışmanlık yaptı. Böylece, Türk Başkomutanlığı kararları üzerinde etkili olmuştu. Üstelik kendisine, kıtaları ve mevzileri teftiş etme yetkisi de verilmişti.⁽¹²⁾

Nisan 1915'de, İngilizlerle Fransızların Çanakkale Cephesine karşı harekâta geçmeleri üzerine Goltz Paşa, Enver Paşa'nın danışmanlığı uhdesinde kalmak kaydıyla İstanbul'daki I.Ordu Komutanlığına atandı. Böylece, İstanbul Boğazı ile Çatalca hattındaki birlikleri denetleme ve tatbikatlar yaptırma imkânı bulmuş oluyordu.

İngilizlerin, Basra Körfezinden karaya çıkarak, oradan Irak'a saldırıya geçmeleri üzerine, Bağdat şehri tehlikeye düşmüştü. Bu kritik durumda, Türk hükümeti, karşı harekâtı başlatacak güçte bir komutanın, Goltz Paşa olduğuna karar verdi. Böylece Paşa, Kasım 1915'de Irak'ta bulunan, VI.Ordu Komutanlığına tayin edildi.⁽¹³⁾

Goltz Paşa, büyük bir heyecanla, kendisine verilen misyonu, Irak'taki nâmüsâit iklim şartlarına rağmen, kabul etti. O, tutulduğu lekeli humma denilen hastalığa yenik düştüğü 19 Nisan 1916 gününe kadar, Irak Cephesinde görevi başındaydı.

Enver Paşa ile Irak Cephesi Komutanlığına getirilen Halil Paşa, Goltz'un ölümünün, Türk Ordusu için büyük bir kayıp olduğunu söyleyerek üzüntülerini belirtmişlerdi. Nitekim, Enver Paşa, Feldmarşalın ölümü üzerine şöyle diyordu: "Dünya büyük bir asker, Türk Milleti büyük bir dost kaybetmiştir."⁽¹⁴⁾

Sonuç olarak, Goltz Paşa, 40 yaşlarında yrb. rütbesiyle 1883'de Osmanlı Devletinin hizmetine girmiş ve 1916'da 73 yaşında iken, Irak Cephesinde ölmüştür. Vasiyeti üzerine Türk bayrağına sarılı naşının, İstanbul'a gömülmesi, onun bir Türk dostu olduğunu göstermektedir.

Askeri okullarda, Goltz'un yetiştirdiği talebeleri, ehliyetini gösteren,

(11) Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, s.195 Uğur, age. s.23-24.

(12) Y.Pomianhowisky, Der Zusammenbruch des Ottomanischen Reiches, Leipzig-Wien, 1928, s.92-93.

(13) Güney Belendir, "Von der Goltz Paşa'nın Türk Ordusundaki Hizmetleri ve Yetişmesinde Katkısı Olduğu Şahsiyetler," 20'nci Yüzyıl Başına Kadar Türk Askeri Eğitiminin Tarihi Gelişimi İst. 1983, s.69.

(14) Belendir, age. s.69.

eserleriyle de kendilerini ispatlayan kimselerdi. Böylece her Türk subayı, bilgisiyle, o dönemde başka orduların subaylarıyla, boy ölçüşebilecek seviyeye gelmişti. Birlikleri, tatbikatlarla güçlendirmeye fırsat bulamayan Paşa, yetenekli Türk subaylarını, Alman orduları mevzuatına göre yetiştirmeyi başarmıştı. Nitekim, Goltz'un Türk subaylarının, iyi yetiştirilmesinde büyük emeği olduğunu belirten Cevad Paşa, bu konuda şöyle diyor: "O yıllarda yetişmiş Osmanlı zâbitlerinin hemen hemen hepsinde, Goltz Paşa'nın hocalık hakkı vardır."⁽¹⁵⁾

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşından sonra, ihmal edilen Türk Ordusu, onun taktik ve bilgisiyle yeniden eski gücüne kavuşmuştu.

Bu dönemde, kurmay hizmetlerde bulunanlar, Goltz Paşa'nın taleberiydi. Bunlar arasında, İşkodra Kalesi komutanı Hasan Rıza Bey, General Pertev Demirhan ile İstiklal Savaşına II.Ordu Kumandanı olarak katılan, Yakup Şevki Paşa'yı sayabiliriz.

Goltz Paşa'nın çalışmaları sonunda, Harp Okulunda Fransız tesirli eğitimin, ağırlığını kaybetmeye başladığı görüldü. Eğitim programlarında, taarruzun aktif ve kuvvetli bir savaş olduğu görüşü esas alındı.

Goltz Paşa, Türk askeri çevrelerinde iyi ilişkiler kurabilen ve Türk-Alman silah arkadaşlığının güzel örneğini veren, bir asker olarak bilinmektedir. Ancak, O Almanya'da fikirlerini uygulama alanına koyabileceği bir makama getirilmemişti. Kendisinin, VI.Türk Ordusu Kumandanlığına tâyin edildiği zaman, hâtıra defterine düştüğü şu notu çok mânidardır: "Vatanımın benden ısrar ile esirgediği görevi, sonunda bana yabancı diyar verdi. Bunun için o diyara ebediyyen minnettar kalacağım."⁽¹⁶⁾

Meslek hayatının büyük bir kısmını, Osmanlının hizmetinde geçiren ve öldükten sonra da mezarının bu ülkede bulunmasını isteyen Goltz Paşa'nın, Türk askeri eğitimine yaptığı katkılarının, iki ülke arasındaki ilişkilerde etkili olduğu görülmüştür. Osmanlı devletinin Kuruluşunun 700 ncü yılında, tarihin derinliklerinden gelen bu dostluk münasebetleri çerçevesinde, Goltz Paşa'nın ülkemizdeki yaşamı ve görevinin, örnek alınarak, bundan böyle Türk-Alman askeri eğitim alanındaki işbirliğine ışık tutabileceği kanaatindeyiz.

(15) Cemal Kutay, Türk-Alman Tarihi, Kader Bağı, İst. 1986, s.29.

(16) Altıparmak, age. s.60-61.

AZ ve ÖZ

Ona, önce "hârika bebek" dediler. Büyüdü; "hârika çocuk" oldu.

Herkes, onun aklını, zekâsını methediyordu. Yıllarca okudu, diplomaları arttı.

Ama nedense, "hârika adam" diye anılmadı; o, hep "hârika çocuk" kaldı. Ve nedendir bilinmez, diplomalarının hiç birinde "hârika doktor", hârika mühendis", "hârika fizikçi" gibi bir ünvan da yoktu.

Birgün, bir haber duyuldu: "Hârika çocuk ölmüş!" dediler. O'nun arkasından, "hârika ölü" diyen de çıkmadı. Mezartaşına, "hârika çocuk!" yazdılar. Yakınları, ona bir mezar yaptırdı ki; çoğu kimse, o nâdide mezârı "hârika mezar" saydı.

Dünyaya bebek gelip, dünyadan çocuk olarak gidenlere bundan daha büyük hârika olmazdı. Nitekim bir gece, kabirden kalkan ve toprağı "yırtan", Hârika Çocuk; mezar taşındaki yazıları kazıdı. Sonra –bir bayram sabahıydı– yaşayan ölülere, şöyle seslendi:

*"Mâlûmu mâl etmek değil
Mânâyı hâl etmek hüner!"*

A. Rıza AYTEKİN

GÖRDÜKLERİM-DUYDUKLARIM-OKUDUKLARIM

Kemâl Y. AREN

CÜMBÜŞ

Pembe, yeşil ve mor.... kafa kafaya vermişler: *"Öyle bir cümbüş eyleyelim, âlemi öyle bir velveleye verelim ki, seyredenlerin parmakları ağızlarında kalsın!.."* demişler ve dediklerini de yapmışlar Allah için...

Pembe, yeşil ve mor bâzen kol kola, bâzen yanak yanağa, bâzen kucak kucağa günler, haftalar hatta aylar boyunca hoplamışlar, zıplamışlar, dans etmişler; rüzgâr flüt çalmış; kuşlar, böcekler dem tutmuş, otlar, çalılar bile hıştırtılarıyla âhenge katılmış. Düşünebiliyor musunuz, çalılar bile... ya... çalılar bile.

Ben cümbüşün sonuna yetişmişim.

Ben geldiğimde pembe pes etmek üzereydi. Nitekim az sonra gövdesinin dibine baygın seriliverdi. Mest ü mahmur... Etekleri yerlere yayılmış nişan elbisesi gibiydi. Canım benim!.. Ne de güzeldi!..

Sonra mor... saçaklardan, duvarların üzerinden kollarını uzattı, kalakaldı... bîhûş... sermest!.

Yeşil mi?. Onun durup duracağı yok! Onun dansı devam ediyor... Daha hayli zaman süreceğe benzer. Şimdi de sarıyla oynuyor. Ara ara kollarından tutup havalara kaldırmaya çalışıyor. Bâzan dönüp beyazla kırıstırıyor. Çapkın... Onu baştan çıkarmaya çalışıyor. Ama beyaz pek öyle hevesli değilmiş gibi duruyor. Zannediyorum bir yerlerden koku bekliyor. Hele bir kokusu gelsin sürüp sürüştürüp yeşilin başını döndürecek, nikâh masasına oturmadan da duvağını açmayacak. Reklâmını ne de güzel yapıyor. Şarkılar besteletmiş, bülbül sesli sanatkârların dilinden nâmını cihana yaymış. Ne bilmiş şey o, ne bilmiş!.. 'Ustan kim?'

demişim, elimde olmadan...

Biliyor musunuz, ben bu şenliği üç gün önce Boğaz sırtlarında seyrettim.

Hâlâ sarhoşum...

Ondan olacak ne dediğimi bilemiyorum. Bağışlayın.

Fakat siz siz olun bu sıralar Boğaz sırtlarında sakın yalnız dolaşmayın. Boğaz sırtları tekin değil! Her taraf efsunlanmış. Ortalıkta Hızır'ın nefesi kol geziyor. Aman kendinize dikkat edin...

Şair: "*Sensin bu efsunlu güzellikleri yaratan!*" demiş. Doğru... Şâir sözü olduğuna bakmayın, hakikat bu...

AYŞE GÖKTÜRK TUNCEROĞLU'na AÇIK MEKTUP:

Senelerden beri gurbetten anavatana gönderdiğiniz mektupları bulduğum her yerde *-Kubbealtı Akademi Mecmûası'nda, Türk Edebiyatı'nda, Türkiye Gazetesi'nde-* evet, bulabildiğim her yerde buruk bir lezzetle okur ve sonra Rabbimden size muîn olmasını, gazânızda muzafferiyetler nasibetmesini niyaz eden duâlar gönderirdim.

Gönlüme göre sizler, yaban ellerdeki mücâhit ruhlu uyanık evlâtlarımız, zamanımızın derviş gâzileri idiniz. Sizleri bu sıfatla tahayyül ediyor, ecdâdınız gibi 'ilâ-yı kelimetullah' yolunda er-geç muzaffer olacağınıza inanıyordum. (*Geçmiş zaman kullandığıma bakmayın inancım hâlâ devam ediyor.*)

Ama, Türk Edebiyatı'nın Mayıs 1999 sayısındaki yazınız beni müteessir etti.

Satırlarınız arasında, her zaman olduğu gibi, azimli, gayretli, hasbî çalışmalarınızın hikâyesini okumaya hazırlanmıştım, 'o da ne?' demeye kalmadan bir yılgınlık, bir çâresizlik, bir teslîmiyet hissi zihnimi bulandırdı. Sanki bir yangından üç beş pırtısını kurtarabilmiş bir insanın içler acısı kanaatkârlığını buldum. Bir boyun büküş, bir acz hâli sezdim.

Üzüldüm.

Sözü, 'şu şöyle, bu böylelerle' uzatmak istemiyorum. 'İnşaallah bana öyle gelmiştir.' ümidiyle bağlamak arzusundayım.

Duâlarım bâkidir. Hürmetlerimle.

İSMÂİL:⁽¹⁾

İsterseniz, şimdi tanıtmaya çalışacağım eseri 'illâ okunması gereken-

(1) "İsmâil". Reha ÇAMUROĞLU. OM Yayınevi. İst. 1999

ler' zümresine dâhil etmeyin, siz bilirsiniz!

"Peki efendi, o zaman niye burada mevzubahş ediyorsun?" diye sorabilirsiniz. Haklısınız. Siz sormuş olun ben de arzedeğim:

Efendim, Reha ÇAMUROĞLU'nun 'İSMÂİL' adlı romanını okudum: Nefis bir Türkçe, mükemmel bir mizanpaj, hemen hemen sıfır hatalı bir tashih, çok güzel ve zevkli bir baskı!..

Peki muhtevâ?...

Muhtevâ üzerine söyleyecek bir kaç sözüm var:

'Belgelere sadakat, târihî romanlarda yazarın canının istediği kadardır. Çünkü târihî roman, târih değildir.' Öyle demişler. Peki öyle olsun. Ama meselenin bir de meslek ahlâkını ilgilendiren bir yanı olması gerektiğini düşünüyorum. Şöyle ki. Herkesin bildiği, apaçık gerçekleri görmezden gelmek, bâzılarını ters/yüz etmek, olsa olsa işin bu ahlâkî tarafını ilgilendiriyor olmalı.

* Yazar, Şah İsmâil'in romanını yazmak istemiş.

Kahramanına, 'epileptik dehâ' gözüyle bakıyor.

Gaddarlığını, ayyaşlığını, hırsını bu örtünün altına almak istemiş.

Ama, Yavuz Sultan Selim'i anlatırken "O da Şah İsmâil'den farklı değildi." diyor ki el insaf!..

* Lejant olarak aldığı: "Yedi derviş bir posta oturur, iki hükümdar bir dünyaya sığmazmış." hükmünü 'İran atasözü' olarak göstermiş. Halbuki Enver Behnan Şapolyo bunu, Vezir Çandarlı Halil Paşa'nın II. Murad'a söylediğini kaydediyor.⁽²⁾

* Çamuroğlu, Çaldıran Savaşı öncesi Şah İsmâil'in Sultan Selim'i tahrik için gönderdiği mektubun yanında 'kuvvet macunu'da yolladığını yazıyor. Şapolyo ise bunun 'afyon macunu' olduğunu ifade ediyor.⁽³⁾ 'Afyon mu, kuvvet macunu mu', ikisi aynı şey midir?

* Yazar, Çaldıran mağlûbiyetini Şah İsmâil'in hayatında yaşadığı ilk mağlûbiyet olarak göstermiş. Halbuki 1507 yılının yazında Erzincan önlerinde Şehzâde Selim'in kuvvetlerine yenilmiş, kardeşi İbrahim'i esir vermiş ve o havâliyi alelacele terkedip gitmiş.⁽⁴⁾

Ve, buna benzer başka hususlar...

Peki... o zaman bana tekrar sorun: "Bu eseri niye ele alıp inceledin ve burada bize anlatıyorsun?"

Şunun için: Zannediyorum eser üzerinde hayli konuşulacak. Şimdilik gazetelerin haftalık kitap listelerinde 3.-4. sıralarda yer alıyor. Okuyu-

(2) "Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi." E. Behnan Şapolyo. Türkiye Yay. İst. 1964 s.351

(3) a.g.e. s.360

(4) "Büyük Türkiye Tarihi." Yılmaz ÖZTUNA Ötüken Yay. İst. 1977 c.3 s.195

cularımın merakını celbedebilir düşüncesiyle önceden kendi tesbitlerimi aktarayım dedim.

ERGUN GÖZE - AZİZ NESİN KAVGASI:⁽⁵⁾

Aziz Nesin için Çetin Altan şöyle demiş: "Aziz gülmece yazısı yazdığı için elinde olmadan kendisinde bir palyaço kompleksi gelişmiştir.

"Eski marksistler Aziz Nesin için: 'Onun dışı kadar içi de alçaktır.' demişlerdir.

"Nâci Sadullah, ölene kadar onun elini sıkmamıştır."⁽⁶⁾

.....

Bu hükümler beni hiç şaşırtmadı. Evvellerden beri gerçeğin bu olduğunu aklımla, sezgilerimle anlamıştım. Beni hayrete düşüren, bu tesbitlerin, vakt-i zamanında Çetin Altan tarafından yapılmış olması ve bu üslûpla yazılıp ilân edilmesi...

'Rabbimin akıl sır ermez nice hikmetleri vardır!..'

.....

Ergun Göze'nin bu dâvâsında en önemli nokta: Yargıtay 4. Hukuk Dairesi'nin E: 92-12361 ve 15373 sayılı kararı: "TÜRK LÜĞÜN MÂNEVÎ DEĞERLERİNE VE ULUSAL ÇIKARLARINA AYKIRI HİÇ BİR DÜŞÜNCE (kânunlar tarafından) KORUMA GÖREMEZ."⁽⁷⁾

Değerli okuyucularım, yargıtayın bu kararı, geleceğimizin en büyük teminatı.

Ergun Göze - Aziz Nesin Dâvâsı, diğer hususların hepsini bir an için bir tarafa bıraksak dahi, sadece bu tarihî hükmün zuhûruna vesile olduğu için sonu hayr olan bir hâdise. ... Ne güzel bir hizmet!.. Hakk'ın tarafında olanlardan Allah razı olsun!

.....

Kitabın çok rahat okunduğunu söylemeliyim. Bir polisiye roman okur gibi hâdiselerin akışına kapılıp gidiyorsunuz.

(5) "Ergun Göze - Aziz Nesin Kavgası." Ergun GÖZE. Boğaziçi Yay. 1998

(6) a.g.e. / s.16

(7) a.g.e. / s.20-21

ÇOCUKLARIN İMÂNI NE GÜZELDİR!..

Bir okul servis aracı. Arka koltukta 9/10 yaşlarında iki ilk okul çocuğu. Elllerinde, soyup yemeğe hazırlandıkları birer çubuk dondurma. Ben önlerindeki koltuğa oturdum.

Biri:

– Kâğıdını soyarken bismillâhirrahmânirrahim de, yoksa dondurman düşer!.. dedi.

Aklım başımdan uçtu zannettim. Aman Allahım!.. Hârika bir uyarı!..

Ey cümle âlem!.. Ey insanlar!.. Dondurmalarınızın (!) bâzan en tatlı yerinde neden düştüğünü anladınız mı şimdi?..

Ben anladım!..

Hem de beynimi sarsan bir idrak içinde...

Besmele çekmeyi bilmiyoruz.... Ya!.. Onun için düşüyor dondurmalar!..

Tevekkeli çocuktan al haberi dememişler! Rabbimin cep telefonuna ihtiyâcı mı var ki?.. İşte böyle bir çocuğun ağzından kulağına fısıldayıverir. Sen de zavallı âdemoğlu, büyük bir hakikat keşfettim diye havalara zıplarsın!.. Ey âdemoğlu, bütün cehline rağmen yine de ne güzelsin!..

kemalaren@hotmail.com

Demir Hayat'ı

"Demir Ok"larla ördük

Demir Hayat'ın kadrosu demir gibi sağlam, mesleğini seven elemanlardan kurulu...

Bu kadroyla Demir Hayat, azami müşteri tatmini ve kaliteli hizmeti ilke edinmiş ve pek çok "ilk"e imza atmış, güçlü bir kuruluş oldu.

DEMİR HAYAT

Büyükdere Caddesi 122/B Esentepe İstanbul
Tel: (0212) 288 68 51 Fax: (0212) 274 65 85

Altın Çini

ALTIN ÇİNİ

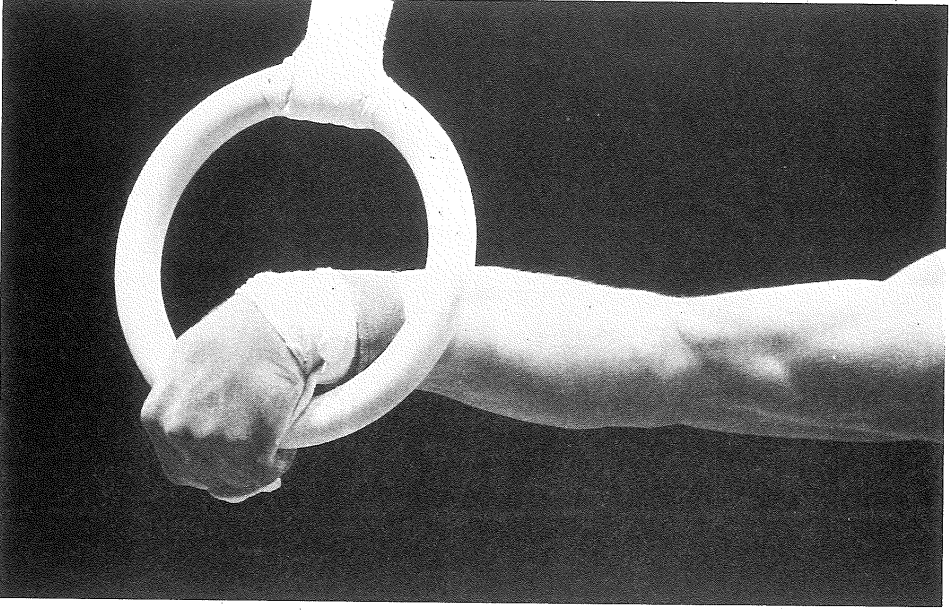
KÜTAHYA-TÜRKİYE

Sebilerenler Cad. Karamalığıl Apt.

Zemin Kat No: 36 Kütahya

Tel: (274) 216 24 12 - 216 35 60

Gelecek kontrolü

Gerçekleştirilen her hareket, atılan her adım ölçülemeyen riskleri; planlananların dışında gerçekleşen her oluşumsa geri dönüşmesi mümkün olmayan sonuçları doğurur.

Universal Sigorta, taşınan risklere ortak oluyor, evrensel sigortacılık anlayışı doğrultusunda çözümler üretiyor.

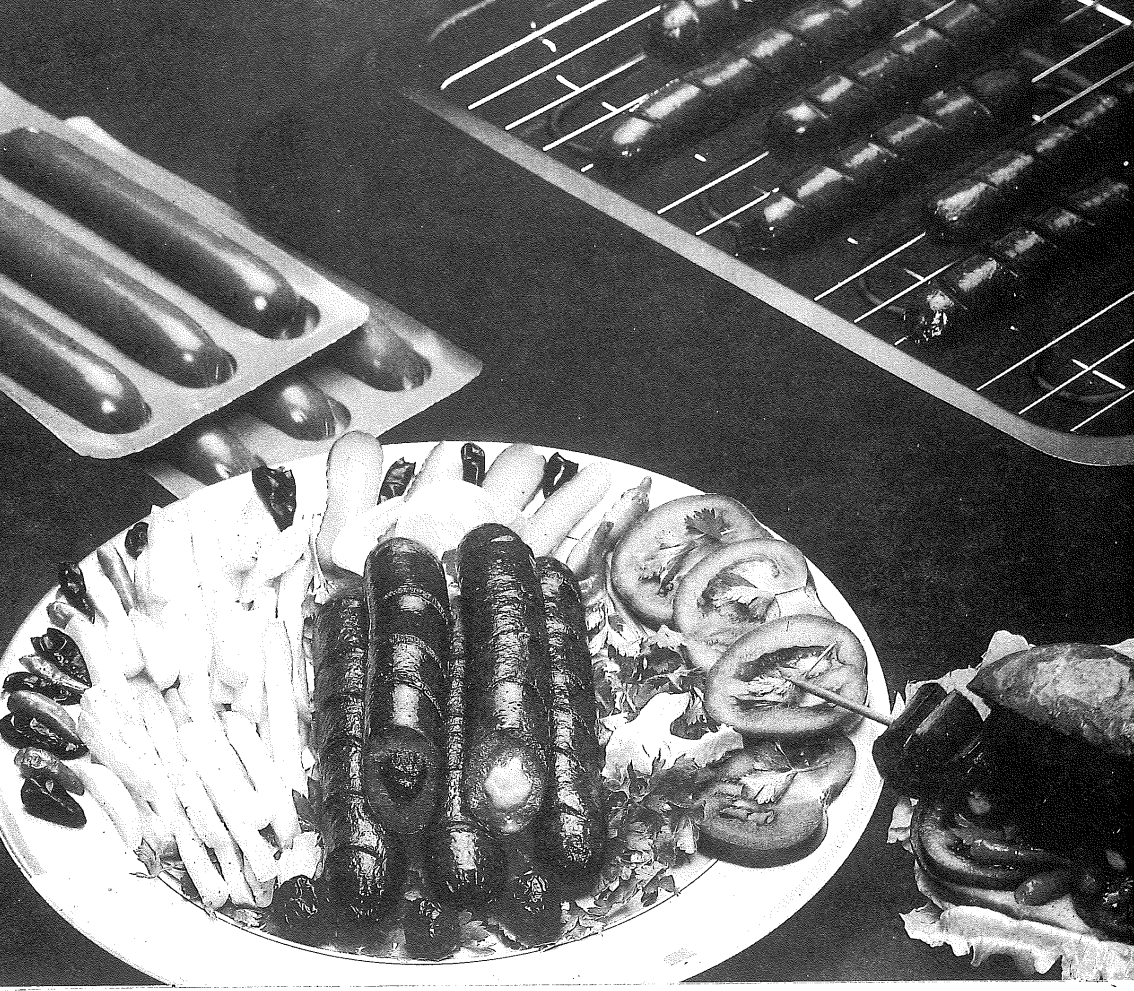

Universal Sigorta bir Türkpetrol Holding kuruluşudur.

**UNIVERSAL
SİGORTA**

Muallim Naci Caddesi No: 100 80840 Ortaköy / İSTANBUL
Tel: (0212) 227 52 22 (PBX) Fax: (0212) 227 52 45

Beşler'den yepyeni bir sosıs... Beşler Karnaval

Beşler damak zevkinize yepyeni bir
lezzet armağan ediyor: Karnaval...

Türkiye'de ilk kez çift dolum tekniğiyle
hazırlanan iki ayrı lezzet; Özel Soslu
ve Kaşarpeyniri katkılı sosisler.

"Yenince Beşler yenir."

B

en temizim, tertemizim,

Yarınıyum ülkemizin...

Yaşanması günler için

Bana temiz bir dünya verin!

Bir Duru, bir Duru, bir Duru daha...

Haydi daha saf,

Daha temiz bir dünyaya!..

*Duru! Daha saf, daha temiz,
daha doğal bir dünya.*

sarkuysan

ELEKTROLİTİK BAKIR SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

MERKEZ : Sarkuysan İş Merkezi, Şişhane,
Okçumusa cad. No.1 80020
Beyoğlu - İstanbul / Türkiye
Tel. : (0.212) 252 60 00
Fax : (0.212) 251 23 04

FABRİKA : Osmangazi, 41401 Gebze-Kocaeli
Tel. : (0.262) 653 45 07 - 653 26 04
Fax : (0.262) 653 55 12 - 653 27 69